

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»

Факультет правничих наук

Кафедра міжнародного та європейського права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь – магістр

на тему: **«Майбутнє врегулювання суперечок у міжнародному
торговельному праві: інституційні та міжнародно-правові аспекти»**

Виконала:

студентка 2-го року навчання,
спеціальності 081 «Право», галузь знань 08 Право
Добровольська А.О.

Науковий керівник:

Козачук Н.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Міжнародного та європейського
права

КИЇВ-2026

І, Добровольцев Анна Олександрівна, університет
2-го року навчання спеціалізованого факультету
наук, асистентка кафедри "Історія України", адреса
електронної пошти: a.dobrovolska@ukma.edu.ua;

- підтверджую, що наведено мною
кваліфікаційна і методична робота не є

Матеріалом, який не є унікальним
інтелектуальним творчим результатом.
Інформація про інтелектуальні права
авторів відноситься до авторів окремих
добровольців, які не є інтелектуальними
правами.

Підтверджую, що інформація про авторів
добровольців згідно з п. 1.1. - 1.6

Здобувач На УМТ від 07.03.2026р. зі
змістом, який отримав.

- підтверджую, що подано мною інформацію,
включно з роботою, є достовірною і повною

до перевірки;
- згодна з перевіркою моєї роботи та
визнаю, що інформація про авторів добровольців
є достовірною і повною.

- згодна з перевіркою моєї роботи та
визнаю, що інформація про авторів добровольців
є достовірною і повною.

29.04.2026р.

Добровольцев А.О.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. Теоретико-правові засади системи врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві	
1.1. Поняття, принципи та еволюція системи врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві.....	11
1.2. Роль СОТ у формуванні та функціонуванні системи врегулювання міждержавних торговельних суперечок.....	20
1.3. Фрагментація міжнародного торговельного права: сутність, прояви та наслідки для єдності правозастосування.....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	31
РОЗДІЛ II. Криза системи врегулювання суперечок СОТ та пошук альтернативних механізмів	
2.1. Блокування Апеляційного органу СОТ та наслідки для багатосторонньої торговельної системи.....	34
2.2. Тимчасова заміна Апеляційного органу СОТ: досвід та значення МРІА.....	40
2.3. Можливі шляхи реформування системи врегулювання спорів СОТ та розвиток альтернативних механізмів.....	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	59
РОЗДІЛ III. Перспективи розвитку механізмів врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві	
3.1. Глобальні політико-економічні тенденції та їхній вплив на еволюцію системи врегулювання міжнародних торговельних суперечок.....	62

3.2. Роль та значення інших міжнародних квазі-судових та арбітражних інституцій у врегулюванні торговельних спорів.....	67
3.3. Вплив безпекових викликів і застосування аргументу «національної безпеки» на розвиток міжнародного торговельного права (на прикладі збройної агресії РФ проти України).....	72
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

MPIA	Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (Багатостороння тимчасова апеляційна арбітражна домовленість), 2020 р.
GATT	Генеральна угода з тарифів і торгівлі, (General Agreement on Tariffs and Trade), 1947 р.
Домовленість (DSU)	Домовленість про правила та процедури вирішення спорів (додаток 2 до Угоди про заснування Світової організації торгівлі, 1994 р.)
ЄС	Європейський Союз, 1993 р.
OBC COT (DSB)	Орган з вирішення спорів Світової організації торгівлі, (Dispute Settlement Body)
ООН	Організація Об'єднаних Націй, 1945 р.
COT	Світова організація торгівлі, 1995 р.
FTA	Угода про вільну торгівлю (Free Trade Agreement)
EKOCOP ООН	Економічна і соціальна рада Організації Об'єднаних Націй, 1945 р.
ICC	Міжнародна торгова палата, 1919 р.
LCIA	Лондонський міжнародний арбітражний суд, 1892 р.
SIAC	Сінгапурський міжнародний арбітражний центр, 1991 р.
МТО	Міжнародна торговельна організація
GATS, ГАТС	Генеральна угода про торгівлю послугами, 1994 р.
TRIPS, ТРІПС	Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, 2005 р.
TPRM	Механізм огляду торговельної політики (Trade Policy Review Mechanism), 1994 р.
МВФ	Міжнародний валютний фонд, 1944 р.
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку, 1944 р.
CETA	Всеосяжна економічна та торговельна угода (Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA, 2016)

ВСТУП

Дана магістерська робота є дослідженням в галузі міжнародного торговельного права, включає також проблематику права міжнародних організацій, міжнародного судового та арбітражного права і теоретико-методологічні аспекти сучасного міжнародного права, а також включає результати вивчення існуючих глобальних тенденцій і їх впливу на міжнародну спільноту, зокрема в контексті врегулювання міжнародних торговельних суперечок. [1]

Актуальність магістерської роботи зумовлена ключовою роллю системи врегулювання суперечок Світової організації торгівлі (СОТ), а також інших арбітражних і медіаційних способів врегулювання суперечок для стабільного та ефективного функціонування міжнародного торговельного права, його відповідності міжнародній політиці та своєчасного реагування на виклики. Ключова проблема, що розкривається в роботі, полягає у тому, що СОТ є неадаптованою до існуючих реалій та викликів, на що негативний вплив також мала криза Апеляційного органу СОТ у 2019 році і досі не є вирішеною [2]. Протягом тривалого часу саме Орган з вирішення спорів СОТ виступав центральною інституцією, що забезпечувала правове, передбачуване та засноване на правилах вирішення міждержавних торговельних суперечок, формування єдиної практики застосування норм міжнародного торговельного права та підтримання довіри держав до багатостороннього механізму захисту їхніх торговельних інтересів [3]. В той же час, останні роки перебуває на етапі глибокої інституційної та функціональної кризи. Багато вчених та експертів пов'язують кризу СОТ саме безпосередньо з блокуванням Апеляційного органу [4]. Водночас, на нашу думку, це не є об'єктивною оцінкою подій, так як процесу блокування передували обставини і передумови, що зумовили блокування АО СОТ, тобто воно є результатом існуючого недосконалого регулювання діяльності, а не самою причиною кризи. Наразі, не дивлячись на запровадження тимчасового альтернативного механізму – МРІА, ОВС СОТ є

суттєво ослабленим механізмом і перебуває у стані правової невизначеності. За таких умов Орган з вирішення спорів, формально залишаючись ключовою інституцією у сфері міждержавних торговельних суперечок, фактично втрачає здатність повною мірою виконувати свої функції та виконувати обов'язок своєрідного гаранта в міжнародному торговому праві. [5]

Криза механізму врегулювання спорів СОТ значною мірою обумовлена обмеженою адаптованістю організації до сучасних глобальних трансформацій, зокрема посилення геополітичного протистояння, зростання ролі безпекових та стратегічних аргументів у торговельній політиці держав, а також ускладненням структури міжнародних економічних відносин [6]. Суттєвим чинником є і процес фрагментації міжнародного торговельного права, що проявляється у поширенні регіональних та двосторонніх торговельних угод, формуванні автономних механізмів врегулювання спорів у межах таких режимів та поступовому послабленні універсального характеру багатосторонньої торговельної системи. У результаті зростає ризик розбіжностей у тлумаченні та застосуванні однакових або подібних норм, що негативно впливає на єдність правозастосування у сфері міжнародної торгівлі. [7]

В роботі розкривається низка практичних проблем діяльності СОТ та надаються пропозиції з нормативного і системного реформування [8].

Крім цього, розкривається такий актуальний (особливо для України) та важливий аспект міжнародного торговельного права як юридично закріплена і застосовувана на практиці концепція «винятків з міркувань національної безпеки» та її значення у торговельних спорах [9]. Особливого практичного значення це має у контексті збройної агресії РФ проти України, що спричинила безпрецедентне поєднання торговельних обмежень, санкційних режимів та безпекових застережень і поставила перед міжнародним торговельним правом нові виклики щодо допустимих меж відступу від договірних зобов'язань і ролі багатосторонніх інституцій у таких умовах.

Дослідницьке питання магістерської роботи наступне:

Які інституційні, політико-правові та процедурні чинники зумовили кризу системи врегулювання суперечок СОТ, та які реформи можуть забезпечити її ефективне функціонування в умовах сучасних викликів?

Ключовою метою написання магістерської роботи є комплексне системне прикладне і теоретико-правове дослідження та аналіз існуючої системи врегулювання міжнародних торговельних суперечок з урахуванням ключової ролі практичної діяльності ОВС СОТ, є виокремлення ключових проблем функціонування сучасної системи врегулювання торговельних суперечок та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо її реформування і розвитку альтернативних механізмів для забезпечення ефективного, передбачуваного та легітимного врегулювання міждержавних торговельних спорів у майбутньому, а також вивчення існуючих глобальних змін і тенденцій та пояснення і оцінка їх впливу на майбутнє врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві.

Для досягнення вищеописаної мети поставлено наступні завдання:

1. Проаналізувати поняття системи врегулювання міжнародних торговельних суперечок, її природу та сутність, базові і специфічні (тобто характерні саме для системи врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві) принципи.
2. Дослідити існуючу систему врегулювання міжнародних торговельних суперечок, її роль та значення, особливу увагу приділити слабким аспектам функціонування та нормативно-правового підґрунтя діяльності ОВС СОТ, причини системної і інституційної кризи ОВС СОТ, передумови блокування АО СОТ та чинники, що зумовили і уможливили такі негативні наслідки.

3. Розкрити сутність фрагментації у міжнародному торговельному праві та його вплив для єдності правозастосування у сфері врегулювання торговельних суперечок.
4. Проаналізувати функціонування, практичне значення, наслідки створення МРІА і висвітлення результатів її .
5. Дослідити роль та значення інших міжнародних квазі-судових і арбітражних інституцій у врегулюванні міждержавних торговельних спорів та їхній вплив на розвиток сучасного міжнародного торговельного права.
6. Виявити та проаналізувати сучасні глобальні політико-правові тенденції і оцінити їх вплив на майбутні системи врегулювання суперечок у торговельному міжнародному праві, в тому числі і з метою забезпечення адаптованості ОВС СОТ до майбутніх викликів, шляхом популяризації існуючих тенденцій і їх наслідків.
7. Дослідити концепцію та роль винятків з міркувань національної безпеки і практичного її правозастосування, в тому числі і на прикладі повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році, а також проаналізувати ефективність впровадження міжнародною спільнотою санкцій проти РФ у контексті міжнародного торговельного права.
8. Висвітлити роль і значення інших інституцій, що здійснюють врегулювання міжнародних торговельних суперечок, зокрема арбітражних і квазі-судових.
9. На основі проведеного дослідження і застосування кейс-стаді методу розробити обґрунтовані та у майбутньому ефективні пропозиції щодо нормативно-правового та системного реформування ОВС СОТ.

Об'єктом наукового дослідження є суспільні міжнародно-правові відносини, що виникають у процесі врегулювання міжнародних торговельних суперечок, зокрема у рамках інституційної та процедурної моделі системи

врегулювання спорів СОТ, а також у процесі застосування альтернативних механізмів вирішення торговельних суперечок.

Предметом дослідження є правові засади, поняття, принципи, інституційна архітектура та процедурні механізми, нормативно-правове регулювання, та практика діяльності системи врегулювання суперечок СОТ, акцентуючи дослідження на проблемних аспектах її функціонування, причинах та передумовах кризи, існуюче явище фрагментації міжнародного торговельного права, його передумови і наслідки для врегулювання міжнародних торговельних суперечок, а також правові моделі, практика альтернативних механізмів врегулювання міждержавних торговельних суперечок в умовах перманентної глобальної трансформації.

Методи здійснення наукового дослідження:

1. Формально-юридичний метод для комплексного і системного правового аналізу нормативного врегулювання функціонування СОТ, зокрема ОВС СОТ.
2. Системно-структурний метод для визначення інституційної побудови і розуміння діяльності ОВС СОТ, а також аналізу функцій та значення окремих правових процедурних механізмів в рамках ОВС СОТ.
3. Логіко-аналітичний метод для виявлення дисфункцій у діяльності ОВС СОТ.
4. Порівняльний метод для дослідження альтернативних правових механізмів врегулювання торговельних суперечок та їх впливу (в тому числі з регіональними угодами, що зумовлюють фрагментацію міжнародного торгового права).
5. Функціональний метод з метою аналізу ефективності існуючих процедур, ролі апеляційного перегляду, механізмів виконання рішень та тимчасових альтернативних інструментів у забезпеченні стабільності функціонування багатосторонньої торговельної системи та виявлення проблемних аспектів такої діяльності, причин неефективності.

6. Метод правового прогнозування для аналізу та оцінки впливу існуючих глобальних політико-економічних тенденцій на майбутнє системи врегулювання суперечок ОВС СОТ, а також оцінки впливу розроблених пропозицій щодо нормативного і системного реформування.
7. Метод кейс-стаді як наскрізний метод всього дослідження, адже застосовується для вивчення реальної практики і також проблемних аспектів ОВС СОТ та МРІА, особливості правового тлумачення угод в галузі міжнародного торгового права, що здійснюється ОВС СОТ, наслідки блокування АО СОТ та правозастосування і тлумачення концепції винятків з інтересів національної безпеки в міжнародному торговельному праві.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРЕЧОК У МІЖНАРОДНОМУ ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття, принципи та еволюція системи врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві

Сучасна багатостороння торговельна система почала свою формацію ще задовго до існування сучасних міжнародних інституцій. В давні часи міжнародна торгівля була вагомим способом формування міжнародних відносин та інструментом економічного розвитку. Як приклад ранньої торговельної мережі варто зазначити Шовковий шлях, який поєднував Китай, Центральну Азію, Близький Схід та Європу та сприяв активному культурному та товарному обміну між державами. Після Другої світової війни у 1947 році було укладено Генеральну угоду про тарифи і торгівлю (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT), що стала основою для майбутньої багатосторонньої системи регулювання міжнародної торгівлі. [10]

GATT була укладена з метою зниження тарифних бар'єрів, усунення дискримінаційних торговельних практик та створення стабільних правил міжнародної торгівлі та з 1948 року по 1994 рік функціонувала як основний міжнародний правовий інструмент регулювання міжнародної торгівлі. В цей період також було декілька раундів переговорів, під час яких держави удосконалювали регулювання, погодили подальше зниження тарифів, подолання дискримінаційних практик та запровадження стабільного правового регулювання у сфері міжнародної торгівлі. Саме в рамках GATT було закладено фундаментальні принципи міжнародного торговельного права, зокрема принцип недискримінації, режим найбільшого сприяння та національний режим. [11]

Наступним важливим етапом став Уругвайський раунд багатосторонніх торговельних переговорів (1986–1994), в результаті яких укладено Марракешську угоду про заснування Всесвітньої торгової організації (Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization), який набув чинності 1 січня 1995 року та започаткувала діяльність СОТ. [12]

СОТ отримала ширший мандат та на відміну від ГАТТ регулює не тільки аспект торгівлі товарами, а й послугами і питання захисту прав інтелектуальної власності у сфері міжнародної торгівлі. Також інституційним нововведенням стало і започаткування механізму вирішення торговельних спорів забезпечила можливість обов'язкового розгляду торговельних конфліктів між державами-членами та сприяла підвищенню передбачуваності міжнародної торговельної системи. [13]

Протягом десятиліть СОТ активно сприяла розвитку міжнародної торгівлі, приєднала розширенню глобальної торговельної системи. Наразі членами СОТ є понад 166 країн (після приєднання у 2024 році Коморських Островів і Східного Тимору), що обумовлюють 98% світової торгівлі. Але, звісно, система не є бездоганною та потребує вдосконалення, особливо враховуючи нові суспільні виклики і глобальні зміни. Одним із найбільших кризових факторів є блокування діяльності АО СОТ у 2019 році, яке відбулось через непризначення нових членів органу і фактично він перестав діяти. Низки держав-членів СОТ створила тимчасовий механізм через підписання Багатосторонньої тимчасової арбітражної угоди про апеляційний перегляд (Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement, MPIA), базуючись на ст.25 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів. Цей тимчасовий інструмент не є вирішенням проблеми, але дозволяє зберегти двоступеневу систему розгляду спорів. [14]

Таким чином, багатостороння торговельна система розвивалась поступово починаючи з ранніх історичних форм торговельного обміну до

створення комплексної інституційної структури СОТ та продовжує розвиватись і наразі.

На сучасному етапі абсолютно природнім є те, що система врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві відіграє ключову роль у функціонуванні міжнародної торговельної системи як такої, особливо в умовах існуючої та наростаючої глобалізації. Процес міжнародної торгівлі неминуче зустрічається із суперечками, наприклад, з питань субсидій або ж тарифів, доступу на «іноземний ринок», дотримання і тлумачення міжнародних торговельних угод, або ж навіть проблем реалізації прав у сфері інтелектуальної власності. Без системи врегулювання суперечок, в тому числі медіації цього процесу, міжнародна торгівля була б значно ускладненою, наприклад, через ризик умисних порушень контрагента, в умовах усвідомлення ним безкарності, держави б на власний розсуд «вирішували» суперечки, запроваджували односторонні санкції, тлумачили право і договори на власну користь і розсуд, впав би рівень економічної передбачуваності, адже підприємства не мали б достатніх гарантій для виходу на міжнародний ринок, уникали б інвестицій; фактично вся міжнародна торгівля – спільні ринки, глобалізовані ланцюги постачання, митні союзи та багато інших інституцій – існують виключно завдяки гарантіям, що забезпечуються системою врегулювання суперечок, без якої втрачається сенс самих міжнародних угод. [15]

Роль системи врегулювання суперечок у міжнародному торговельному праві полягає в тому, щоб забезпечити виконання домовленостей між державами-членами та рівність суверенних держав у системі міжнародної торгівлі. Такі інституції як Орган з врегулювання суперечок СОТ забезпечують юридичну обов'язковість торговельних угод, загальноприйнятих правил і звичаїв у міжнародному торговельному праві, без них всі міжнародні домовленості мали б лише декларативний характер. [16] Варто також зазначити, що існування системи врегулювання суперечок є

великою перевагою для країн, що розвиваються, адже це фактично єдиний для них спосіб оскаржити неправомірні дії економічно та політично потужних держав. Поряд із цим, існуюча система врегулювання суперечок спонукає держави до гармонізації внутрішньої торговельної політики, правового регулювання з існуючими міжнародними стандартами і принципами, що позитивно впливає на розвиток самих держав, адже таким чином підвищується прозорість і підзвітність торговельного управління всередині кордонів. Розвиток завдяки системі врегулювання міжнародних торговельних суперечок відбувається також і у самому міжнародному торговельному праві, адже прецедентні рішення, тлумачення і застосування норм міжнародного торговельного права, сприяють узгодженості, забезпеченню єдиного розуміння та сталості у зазначеній галузі права. [17]

Поняття системи врегулювання суперечок варто витлумачити як комплекс інституційних та процедурних механізмів, функції яких полягають у розгляді та врегулюванні суперечок між державами (в певних випадках також і приватними суб'єктами) стосовно додержання як і торговельних зобов'язань, установлених міжнародними угодами, так і правових принципів, звичаїв міжнародного торговельного права. Метою існування таких інституцій є насамперед забезпечення дотримання принципів верховенства права, справедливості, рівності і рівного ставлення, передбачуваності та сприяння стабільності і розквіту міжнародної торговельної системи. [18]

Сполучною ланкою між текстами угод та практикою вирішення комплексних міждержавних конфліктів є юридичні принципи міжнародного торгового права. Принципи є дуже важливими для інтерпретації положень угод, зокрема крізь призму правових принципів здійснюється роз'яснення положень угод СОТ відповідно до звичаєвих правил тлумачення публічного міжнародного права. У випадках коли текст угоди не містить прямого врегулювання, та саме принципи стають основою для прийняття рішень.

Загальновизнаним для міжнародного права і особливо важливим для міжнародного торгового права є принцип добросовісності (good faith), так як саме цей принцип гарантує правомірне використання державами-членами СОТ своїх прав в рамках угод. Розширене тлумачення цього принципу було надано АО СОТ в рішенні *Peru - Additional Duty on Imports of Certain Agricultural Products, Appellate Body Report, WT/DS457/AB/R, AB-2015-3 (2015)*. Власне, Домовленість про правила та процедури вирішення спорів має положення, які встановлюють обов'язок держав-членів СОТ діяти добросовісно. Наприклад, стаття 3.7 Домовленості встановлює, що держави повинні звертатися до процедур врегулювання спорів лише після оцінки того, чи може використання відповідних процедур сприяти ефективному врегулюванню спору. Таким чином, ця норма визнає, що рішення про ініціювання спору ґрунтується на власному судженні держави-члена щодо доцільності використання механізму СОТ. Стаття 3.10 Домовленості закріплює основну вимогу діяти добросовісно при врегулюванні спору та не використовувати існуючий механізм з намірами, що не відповідають призначенню системи або положенням угод. [19]

У вказаній вище справі уряд Перу оскаржує висновок групи експертів, яким було встановлено недобросовісність дій Гватемали в ініціюванні провадження. Аргументація Перу ґрунтувалася на тому, що між Перу та Гватемалою була укладена двостороння угода про вільну торгівлю і на думку Перу, Гватемала укладенням такого договору погодилась з механізмом цінового діапазону, застосовуваним Перу щодо імпорту певних сільськогосподарських товарів. Перу наголошувало на тому, що звернення до ОВС СОТ є порушенням принципу добросовісності, бо Гватемала відмовилась від права на оскарження. В свою чергу, Гватемала стверджувала, що жодне положення двосторонньої угоди не містить чіткої та недвозначної відмови від прав, передбачених угодами СОТ, зокрема від права звернення до механізму врегулювання спорів. АО СОТ у своєму висновку наголошує на тому, що

принцип добросовісності не може тлумачитися таким чином, щоб обмежувати процесуальні права держав-членів, прямо передбачені угодами СОТ. Крім цього, АО звернув увагу, що п.3.7 Домовленості наділяє широкою дискрецією держави стосовно оцінки доцільності ініціювання спору. Таким чином питання конструктивності звернення до ОВС СОТ є питанням власного судження самої держави, а сам ОВС може втручатись виключно за наявності переконливих доказів того, що держава діяла з очевидним зловживанням правом або у спосіб, що суперечить принципу добросовісності. [20]

Одним із специфічних принципів, притаманному системі врегулювання суперечок СОТ, також є принцип тлумачення. Він полягає у закріпленні обов'язковості Віденської конвенції як кодифікованої норми міжнародного звичаєвого права (*Japan - Alcoholic Beverages II, WT/DS8/AB/R*), забезпеченні цілісного і комплексного тлумачення норм Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (*India - Patents (US), WT/DS50/AB/R*), підкресленні важливості врахування системного контексту всіх угод СОТ (*EC - Poultry ma US - Underwear*), роз'ясненні порядку аналізу та застосування положень угод СОТ (*US - Shrimp, WT/DS58/AB/R*) та наголошено на «звичайному значенні термінів договору в їх контексті та у світлі об'єкта і мети», відповідно до ст. 31(1) Віденської конвенції (*US - Gasoline, WT/DS2/AB/R*). [21]

Практика системи врегулювання суперечок СОТ наголошує на неможливості виходити за межі положень угод СОТ, створювати неіснуючі права і обов'язки для держав-членів (сторін спору), що закріплюється частиною 2 статті 3 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів (Додаток 2 до Угоди про заснування СОТ):

«Система вирішення спорів СОТ є центральним елементом у справі забезпечення безпеки і передбачуваності багатосторонньої торгівельної системи. Члени СОТ визнають, що він служить для захисту прав та зобов'язань членів СОТ за охопленими угодами, а також для прояснення

існуючих положень цих угод у відповідності зі звичайними правилами тлумачення міжнародного публічного права. Рекомендації і постанови ДСБ не можуть збільшувати або зменшувати права та зобов'язання, передбачені в охоплених угодах.» [22]

Важливими основоположними принципами системи врегулювання суперечок СОТ є принцип верховенства права та обов'язковості дотримання міжнародних зобов'язань, це проявляється, в тому числі у тому, що у випадку доведення державою-членом СОТ самого факту вчинення порушення вимог угод СОТ іншою державою-членом СОТ, то цей факт слугує підставою для визнання діяння несумісним і покладенням обов'язку вчинити дії на усунення такого порушення, доведення наявності і обсягу завданої шкоди не визначається як обов'язкове. Цей принцип суттєво відрізняє систему врегулювання суперечок СОТ від інших альтернативних інституцій, так як демонструє яскравий підхід пріоритетності об'єктивної відповідальності над критеріями фактично завданих збитків. [23]

Також характерною для системи врегулювання суперечок СОТ особливістю є і проспективний характер настання юридичних наслідків, який означає, що сторона, яка програла суперечку, не несе ретроспективної відповідальності, не сплачує компенсацію за шкоду, яка виникла до моменту офіційного встановлення порушення та з'ясування обставин. Натомість, механізм зосереджується на усуненні несумісного заходу та забезпеченні подальшого дотримання угод СОТ. Такий підхід відображає спрямованість системи на відновлення законності, а не на покарання. [24]

Застосовується і принцип *in dubio mitius*, який оберігає держави-члени, таким чином - у випадку неоднозначності і сумнівів у розгляді справи перевага надається менш обтяжливому тлумаченню зобов'язань. Тут варто зазначити справу *ЕС - Hormones, WT/DS26/29*, в якій АО запобіг трансформації міжнародних стандартів у безумовно обов'язкові та підтвердив самостійність

і незалежність держав-членів у встановленні вимог у сфері охорони здоров'я, якщо інше прямо не передбачено договором. [25]

Також дієвим в рамках системи врегулювання суперечок СОТ є принцип законних очікувань, яким передбачено легітимність держав-членів очікувати, що інші держави-члени не будуть позбавляти їх тих торговельних переваг, які були узгоджені в момент укладення угод СОТ. Він охоплює такі аспекти як очікування стабільності торговельних угод, заборону «*nullification or impairment*» (закріплено, що сторона може ініціювати розгляд справи, якщо вважає, що будь-яка перевага, якою вона має користуватися за Угодою, анулюється або їй заподіюється шкода внаслідок протиправних (навіть непрямих) дій другої сторони, передбачено ст. XXIII GATT), а також передбачуваність та прозорість. [26]

Далі доцільно зосередити увагу на принципі розподілу тягаря доказування у спрах СОТ. Вказаний принцип полягає у тому, що саме та сторона, яка висуває твердження про порушення, має його довести. Такий підхід закріплено у ряді рішень, зокрема у справах: *United States - Measure Affecting Imports of Woven Wool Shirts and Blouses from India, WT/DS33/R* та *EC - Hormones Dispute, WT/DS320/R* та інших. Даний принцип слугує процесуальній рівновазі між учасниками спору. [27]

Також в практиці СОТ розвинена доктрина судової економії. Сутність доктрини полягає у тому, що групи експертів та АО розглядають лише ті правові питання та аргументи, які є необхідними для вирішення відповідного спору. Такий підхід не лише оптимізує тривалість провадження, а й запобігає надмірній правотворчості, коли орган вирішення спорів виходив би за межі запиту сторін. [28]

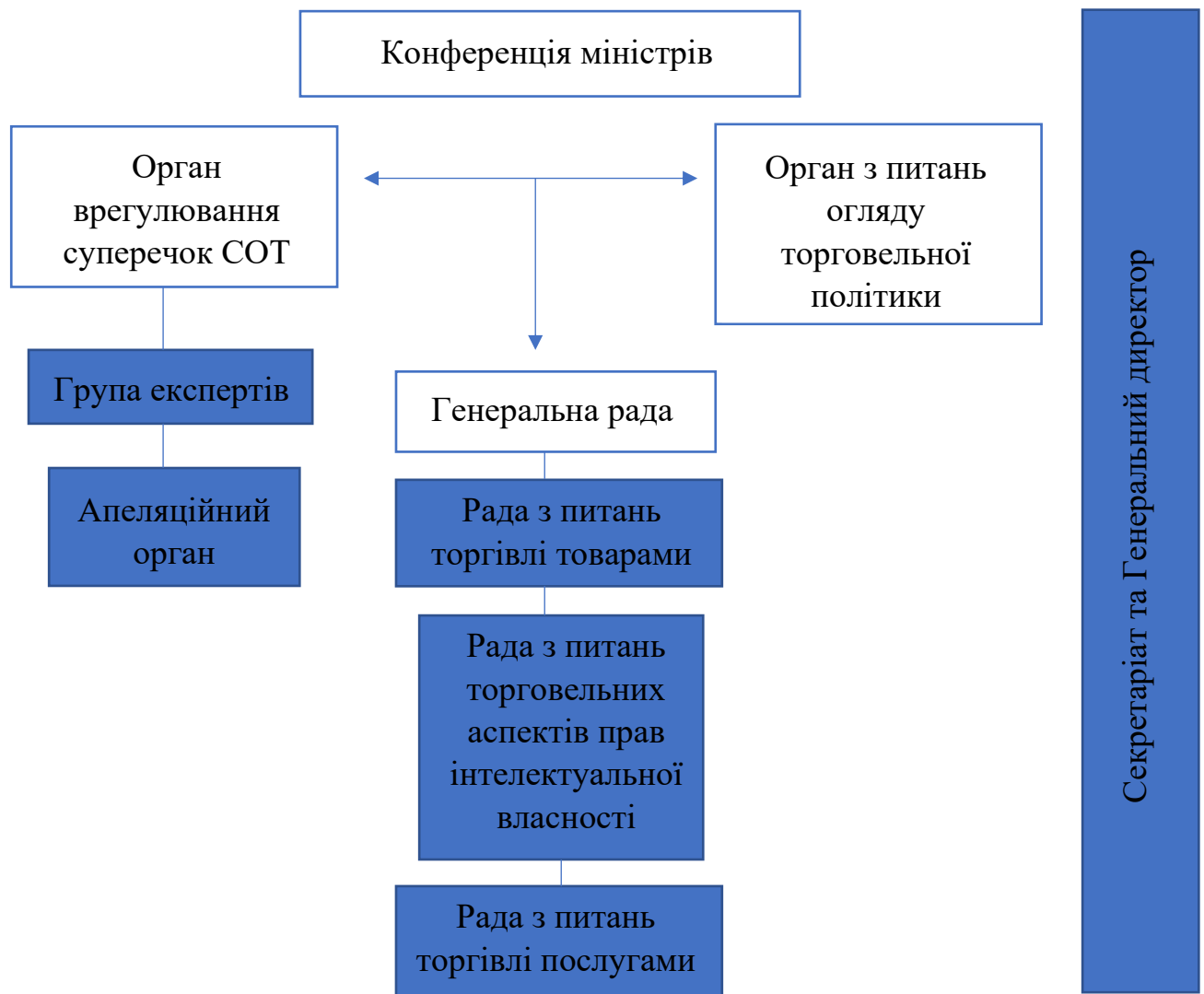
Такий принцип закріплено, наприклад, у рішенні *US - Wool Shirts and Blouses (DS33)*. У цьому кейсі АО підтримав застосування Колегією принципу економії судового розгляду та встановив, що згідно зі ст. 11 Домовленості про

правила та процедури вирішення спорів, колегії не зобов'язані виносити рішення щодо кожної висунутої претензії, а радше можуть застосовувати «економію судового розгляду» та виносити висновки лише щодо претензій, необхідних для вирішення спору. Говорячи про принцип судової економії важливо також зазначити і про вимогу конкретизації запиту про створення панелі у відповідності до частини 2 статті 6 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів, яка передбачає обов'язок скаржника скласти вимогу про створення групи експертів саме у письмовій формі, обов'язково вказати, чи проводилися консультації, визначити конкретні заходи, які викликають спір, і надати короткий опис юридичних підстав скарги, які є достатніми для представлення проблеми у чіткій формі. У разі, якщо заявник вимагає створення групи експертів з повноваженнями, які не є стандартними, письмова вимога повинна містити пропонований текст спеціальних повноважень. Водночас, недостатня конкретизація вимог може призвести до негативних наслідків, таких як відмова у розгляді заяви. [29]

Говорячи про ключові аспекти діяльності Органу врегулювання суперечок СОТ, варто також окреслити і його структуру. Орган врегулювання суперечок СОТ складається з вищих посадових осіб, які є водночас і представниками держав-членів СОТ. Засідання проводяться не менше одного разу на місяць, на яких приймаються рішення стосовно формування груп експертів, затвердження їх звітів та звітів АО. Орган врегулювання суперечок також наділений повноваженнями з нагляду за імплементацією затверджених рекомендацій та постанов, призначає членів АО системи врегулювання суперечок СОТ, здійснює консультації з метою роз'яснення та покращення діяльності ОВС. Далі є групи експертів і АО (діяльність якого наразі є призупиненою), функцією яких є розгляд і вирішення суперечок держав-членів СОТ і підготовка звітів за результатом розгляду справ. Групи експертів створюються на основі ad hoc для розгляду кожної суперечки окремо. Крім цього діють Секретаріат, Генеральний директор та представники різних

департаментів СОТ. Детальніше структуру Органу врегулювання суперечок СОТ можна проаналізувати за Таблицею 1.1., що зображена нижче. [30]

Таблиця 1.1. [30]

1.2. Роль СОТ у формуванні та функціонуванні системи врегулювання міждержавних торговельних суперечок.

Для подальшого структурованого викладу результатів дослідження доцільно первинно надати характеристику сутності міждержавної торгівлі та відповідно міждержавних торговельних суперечок, оскільки саме їх природа, структура та функціональні особливості є основою для розуміння ролі та значення СОТ у відповідній сфері.

Оскільки міжнародна торгівля є комплексною системою взаємозалежних відносин різних країн, абсолютно логічним є те, що виникають конфлікти між ними і цікавим є той аспект, що вони виникають далеко не виключно через банальне порушення взятих зобов'язань, а й унаслідок різного тлумачення норм, застосування внутрішніх регуляторних заходів (наприклад, антидемпінгових мит, технічних бар'єрів у торгівлі, санітарних і фітосанітарних заходів), а також через прихований протекціонізм. Тому централізований, легітимний спосіб врегулювання таких конфліктів є вкрай важливим для нормального здійснення міжнародної торгівлі. Власне, таку роль виконує Орган врегулювання суперечок СОТ, яка станом на сьогодні є не просто міжнародною організацією, а фактично ядром глобальної торговельної системи. Варто звернути увагу і на той аспект, що жодна інша міжнародна організація не має настільки розвиненого і формалізованого механізму врегулювання міжнародних суперечок. [31]

СОТ є правовим полем, у межах якого країни можуть вирішувати торговельні конфлікти і отримувати рішення визнаних експертів, що мають обов'язкову юридичну силу. Показовим є той аспект, що за час існування СОТ подано понад 600 заяв на врегулювання суперечок, але близько 2/3 з них закінчувались на стадії консультації, без створення групи експертів. Тобто ОВС СОТ виконує не лише роль квазі-судового органу, а й є стримуючою (deterrent) силою та стимулює країни-члени СОТ утримуватися від порушень або швидко їх виправляти. [32]

ОВС СОТ є унікальним механізмом, його вирізняє зокрема обов'язковість юрисдикції, тобто країна не може відмовитись просто так від

розгляду справи, процедурна урегульованість, процес прийняття рішень - negative consensus, юридична сила рішень і наявність можливості застосовувати санкції у разі невиконання рішення. Цікавим та прогресивним аспектом є механізм негативного консенсусу, який означає, що рішення вважається прийнятим автоматично, якщо всі члени не виступлять проти. На практиці виходить, що сторона, яка програла, не може заблокувати рішення, що є корисним і практично релевантним явищем у міжнародному праві. [33]

До СОТ входять також і ті держави, що розвиваються, і навіть є кейси, коли невеликі держави-члени, зокрема Коста-Ріка та В'єтнам вигравали справи проти економічних гігантів. Наприклад, Коста-Ріка була співпозивачем у справі *ЕС - Bananas III (DS27)*, де було встановлено порушення принципу недискримінації Європейським Союзом, а В'єтнам у справах *US – Shrimp (DS404)* отримав встановлення невідповідності антидемпінгових практик Сполучених Штатів угодам СОТ. Тобто навіть ті держави-члени СОТ, що не є економічно впливовими мають можливість ефективно відстоювати свої права та захистити торгові інтереси за допомогою механізму ОВС СОТ. Це одна з найсильніших сторін організації, оскільки вона фактично «вирівнює» можливості держав незалежно від їх економічної потужності. [34]

Функції СОТ чітко виокремлені і закріплені статтею 3 Угоди про заснування, де передбачено наступне:

СОТ сприяє виконанню, адмініструванню й реалізації положень і досягненню цілей цієї Угоди та багатосторонніх торговельних угод, а також забезпечує рамки для виконання, адміністрування й реалізації торговельних угод з обмеженим колом учасників.

СОТ забезпечує форум для проведення переговорів між її членами стосовно їхніх багатосторонніх торговельних відносин з питань, які регулюються угодами, які зазначено в додатках до цієї Угоди. За рішенням Конференції міністрів СОТ також може забезпечувати форум для подальших

переговорів між її членами стосовно їхніх багатосторонніх торговельних відносин, а також рамки для впровадження результатів таких переговорів.

COT адмініструє Домовленість про правила та процедури вирішення спорів (далі - Домовленість про вирішення спорів, або ДВС), яку зазначено в додатку 2 до цієї Угоди.

COT адмініструє Механізм огляду торговельної політики (далі - ТПРМ), який передбачено в додатку 3 до цієї Угоди.

Для досягнення більшої погодженості у формуванні глобальної економічної політики COT у разі необхідності співробітничав з Міжнародним валютним фондом і Міжнародним банком реконструкції та розвитку та його філіалами.» [35]

Функція з «виконання, адміністрування й реалізації положень і досягнення цілей цієї Угоди та багатосторонніх торговельних угод» слугує правовим рамковим механізмом для всіх угод, що входять до її правової системи, тобто охоплюючи і ГАТТ 1994 р., і ГАТС 1994 р. (Генеральна угода про торгівлю послугами), і ТРІПС 2005 р. (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності) та інші додатки до основної Угоди COT. І завданням COT є не тільки контроль за дотриманням зобов'язань, а і підтримання діяльності спеціалізованих комітетів, які здійснюють детальний нагляд за окремими аспектами цих угод. [36] Власне, на мою думку цінність цієї функції полягає у тому, що COT забезпечує таким чином реальне дотримання положень Угод і фактичне виконання їх державами-членами, в рамках наділеної компетенції. Тобто таким чином формально закріплені норми трансформуються у реальні правила поведінки, яких держави повинні дотримуватися. Саме COT робить міжнародне торгове право «живим» та діючим, а не приписом на папері. Для цього функціонують і Міністерська конференція, і Генеральна рада, і різні комітети; тобто COT на практиці виконує функцію «адміністратора глобальної торгівлі».

Наступна функція – «COT забезпечує форум для проведення переговорів між її членами стосовно їхніх багатосторонніх торговельних відносин з питань, які регулюються угодами, які зазначено в додатках до цієї Угоди» - тобто COT є і місцем для ведення процесу переговорів та консультацій з питань, що охоплюються галуззю міжнародного торговельного права (наприклад, зниження тарифів, усунення нетарифних бар'єрів, узгодження правил у нових галузях торгівлі та адаптацію міжнародних норм до сучасних викликів). Такі переговори можуть проходити як і на засіданні Конференції COT, яка відбувається принаймні раз на два роки, так і у постійних робочих групах, або також спеціальних комітетах. [37] Переговорна функція забезпечує розвиток шляхом укладення нових угод та адаптації до нових викликів, також таким чином відбувається запобігання конфліктам, так як наявність такої функції дозволяє вирішувати суперечності ще до виникнення спору, використовувати консультації як альтернативу формальним спорам, підтримувати стабільність міжнародної торговельної системи. Описану функцію можна ототожнити з дипломатичною функцією. Актуальним в даному контексті є те, що у 2022 році після перемовин чинності набула нова угода - Угода COT про рибні субсидії. Ця угода є першою новою багатосторонньою угодою після багатьох років, і це дуже позитивний знак, адже свідчить про «оживлення» COT та є втіленням надії на майбутні позитивні зміни. Зокрема, угода передбачає заборону субсидій для незаконного рибальства та обмежує підтримку такого рибальства, що веде до виснаження рибних ресурсів. Дуже важливо зазначити також про те, що ця угода інтегрує положення щодо регулювання екологічного виміру у торговельні правила, що є дуже прогресивним. [118] Крім цього, 26 - 29 березня 2026 року в Яунде (Камерун) відбулась конференція COT, на якій обговорювались найбільш актуальні для питання, в тому числі криза організації і проблематика досягнення консенсусу, але поки що конкретних дієвих рішень прийнято не було. [119]

Третя дуже важлива функція це як раз таки про адміністрування Домовленості про правила та процедури вирішення спорів, що стосується процедури врегулювання міждержавних суперечок у галузі міжнародного торговельного права. Завдяки цій функції функціонує Орган з врегулювання суперечок СОТ і забезпечується правовий та процедурний порядок для вирішення конфліктних ситуацій, що стосуються порушення торговельних норм. Ця функція забезпечує дієвість принципу верховенства права в міжнародній торгівлі, тобто завдяки ОВС СОТ держави-члени не можуть свавільно порушувати торговельні угоди, спори вирішуються на основі правових угод і звичаю, а не політично-економічного тиску. Тобто таким чином забезпечується роль СОТ як гаранта правопорядку у сфері міжнародного торгового права. Дана функція дозволяє країнам-членам СОТ захищати свої права та інтереси на рівних умовах демократичним шляхом, також формує передбачувану і стабільну систему адже створює «правила гри» у міжнародній торгівлі, адже спори розглядаються виходячи з узгоджених та прийнятих правових норм, а також є своєрідним інструментом стимулювання реформ, так як на практиці саме під час спорів видно прогалини в нормативному врегулюванні, що потребують вдосконалення.

Наступна функція стосується Механізму огляду торговельної політики (додаток III до Угоди СОТ). Це впроваджено для моніторингу внутрішніх торговельних політик держав-членів, що підвищити прозорість і забезпечити розуміння політичних, економічних рішень держав-членів, що можуть відповідно нанести відбиток на міжнародну торгівлю. Є періодичність у проведенні оглядів, також цікавим є те, що більш економічно розвинуті і важливі для міжнародної торгівлі держави проходять огляд частіше, ніж менше, бо певні зміни можуть мати відповідний вплив на усю міжнародну спільноту. За результатами оглядів виявляються невідповідності, ризики, відбувається обмін інформацією і діє механізм так би мовити - «peer review», що має наслідком забезпечення прозорості, передбачуваності і якісніше та

ефективніше дотримання зобов'язань. [38] Така функція має превентивну і аналітичну мету, є необхідною для забезпечення підзвітності країн-членів СОТ і прозорості усієї системи. Крім цього, механізм огляду торговельної політики є м'яким безсанкційним впливом на політики держав, тому що сам факт міжнародного огляду і публічної оцінки створює свого роду репутаційний тиск на держави. Завдяки чому, формується своєрідний механізм «peer pressure», який стимулює дотримання правил навіть без примусу.

І крайня функція СОТ полягає у міжнародному співробітництві з МВФ та МБРР для узгодження торговельної політики стосовно фінансових, бюджетних питань та напрямків, пріоритетів розвитку у контексті міжнародного торговельного співробітництва. Ця функція є вкрай важливою так як сучасна економіка є взаємозалежною і для здійснення ефективної міжнародної торгівлі необхідною є координація з фінансовими та макроекономічними інституціями. [39] Таке співробітництво є вкрай важливим для забезпечення узгодженості економічних та торговельних рішень, тому що торговельна лібералізація без стабільної фінансової системи або макроекономічної рівноваги може призводити до непередбачуваних негативних наслідків (наприклад, криз). Далі, таким чином досягається ефект синергії, у випадку, наприклад, якщо країна-член СОТ провадить якісь реформи, то вона може отримувати фінансову / експертну допомогу від МВФ або Світового банку. Така функція допомагає запобігти глобальному дисбалансу, адже через координацію політик різних інституцій формується більш цілісне бачення світової економіки, що дозволяє уникати ситуацій, коли торговельні, валютні чи фінансові рішення суперечать одне одному.

Але, не дивлячись на всі ті переваги, що надає СОТ, наразі вона перебуває на кризовому етапі, і в першу чергу це стосується саме системи врегулювання суперечок СОТ. Основним проявом існуючої кризи є блокування АО, що сталось через не призначення нових членів. Даний аспект

посіяв за собою череду негативних наслідків, тепер сторони можуть зловживати окремими нормами та подавати «апеляції в порожнечу» (arreal into the void), так як п.4 ст.16 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів передбачає, що: «Якщо сторона спору повідомила про своє рішення подати апеляцію, ДСБ не розглядає питання про затвердження звіту групи експертів до завершення процедури апеляції». Блокування АО надає можливість подавати апеляції, тим самим зупиняючи процес, усвідомлюючи, що апеляційного перегляду звіту не відбудеться.

Не зважаючи на це, міжнародною спільнотою у квітні 2020 року було укладено Багатосторонню тимчасову апеляційну арбітражну домовленість (Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement, MPIA), якою передбачено створення механізму, який фактично виконує функції АО СОТ, що є вдалим тимчасовим виходом із описаної ситуації. Деталізація наведених аспектів становить предмет подальшого дослідження у межах цієї роботи і розкривається в наступних підрозділах.

1.3. Фрагментація міжнародного торговельного права: сутність, прояви та наслідки для єдності правозастосування.

Проблема фрагментації міжнародного торговельного права є однієї з найбільш актуальних для цієї галузі та навіть досліджувалась Комісією міжнародного права ООН. Власне, інтенсивний розвиток міжнародного права та укладання державами великої кількості багатосторонніх та регіональних угод зумовив такий негативний наслідок як ускладнення та диференціацію правового регулювання. [40]

Фрагментація є процесом розбиття міжнародного права як цілісного єдиного правового комплексу на відносно автономні невеличкі спеціалізовані режими. Конкретно в міжнародному торговому праві це проявляється у

одночасному існуванні як і універсальної системи в рамках СОТ, так і великої кількості регіональних, двосторонніх угод. [41]

Характерним аспектом також є те, що фактично відсутній ієрархічний центр, що мав би забезпечувати правову визначеність, однакове правозастосування та узгодженість дій, рішень держав у сфері міжнародного торговельного права. Міжнародне торгове право функціонує більшою мірою в горизонтальній площині і держави є рівними, створені інституції не є підпорядкованими. [42]

Наслідками фрагментації є формування значного пласту суперечливої практики різних міжнародних інституцій, надання державам можливості «forum shopping» (вибору державою вигідного юрисдикційного майданчика), значне зниження рівня правової визначеності (через різні варіації тлумачення та застосування одних і тих самих правових норм) та конфлікти міжнародних зобов'язань держав. [43]

З іншої точки зору, фрагментація також має і позитивні риси. Зокрема, задовольняє потреби плюралістичного міжнародного співтовариства у різноманітності економічного, політичного, соціального правового врегулювання. На нашу думку, різні правові режими цілком могли б співіснувати базуючись на спільних принципах та методах тлумачення. Об'єднуючим елементом в даному контексті може виступати Віденська конвенція про право міжнародних договорів, так як вона забезпечує універсальні правила тлумачення і завдяки цьому об'єднує різні правові режими. [44]

Міжнародна торгівля в рамках СОТ сформована на трьох «стовпах», це:

- (1) переговорна та нормотворча функції (rule-making);
- (2) система врегулювання міжнародних суперечок;
- (3) механізми моніторингу та аналітика (TPRM).

Ці елементи є необхідними для забезпечення взаємопов'язаної системи для балансу інтересів держав та виконують превентивну функцію (наприклад, запобігання одностороннім протекціоністським діям). [45]

Водночас, варто зазначити про те, що спостерігається між цими «стовпами» дисбаланс, адже СОТ має доволі розвинутий і юридично обов'язковий механізм врегулювання суперечок, але при цьому не адаптує самі «правила гри» до сучасних потреб. Тобто, на нашу думку, в рамках СОТ переговорна та моніторингова функція є слабшими та їх ефективність потребує суттєвого доопрацювання.

Взагалі, основна суть СОТ, на думку автора, полягає у подоланні «дилеми в'язня» класичної економічної моделі Кайла Бегвелла та Роберта Стайгера. Власне, у ній держави діють лише у власних інтересах, вони прагнуть продавати дорожче, купувати дешевше, через що вводяться імпорتنі мита (політика протекціонізму), потім друга країна вчиняє аналогічно і починається торговельна війна, в результаті всі програють і такий феномен має назву «дилема в'язня». На порятунок ситуації з'являється СОТ і вводить режим найбільшого сприяння, взаємності, забезпечує кооперативний результат та дозволяє розглядати ефективно суперечки і таким чином забезпечує єдність міжнародної торговельної системи. [46]

Отже, СОТ є інструментом забезпечення єдності міжнародної торгівлі, яка, водночас, демонструє тенденцію до фрагментації. Сучасний етап розвитку міжнародного торгового права характеризується популяризацією регіональних та двосторонніх торговельних угод, що вносять свої корективи до архітектури глобального правового регулювання. Окремої уваги варті Угодам щодо вільної торгівлі (Free trade agreements, FTAs), які є одним з ключових проявів фрагментації та мають відчутний вплив на міжнародне торгове право. FTAs передбачають взаємне зниження або скасування торговельних бар'єрів між обмеженим колом держав, відрізняються від угод

COT тим, що охоплюють меншу кількість учасників і мають більш гнучкий та поглиблений характер. [47]

Як причини їх попиту можна виокремити, наприклад те, що в рамках COT переговори мають низьку ефективність та сам процес їх проведення складним, а держави прагнуть швидко досягти конкретних результатів, для задоволення політичних та економічних інтересів. Як зазначає John Whalley, зміст і форма регіональних угод значною мірою визначаються різними цілями держав, які їх укладають, причому ці цілі часто відображають інтереси окремих секторів економіки, а не суспільства в цілому. [48]

Однією з найбільш яскравих рис FTAs є те, що вони створюють преференційний режим для їх учасників, тобто надання окремим країнам кращого доступу до ринків, відхилення від принципу найбільшого сприяння, можливість перерозподіляти торговельні потоки та ін.. В той же час, вони стимулюють співпрацю між окремими країнами та ставлять в дискримінаційне положення ті, що не є учасницями.

В той же час, FTAs не існують окремо від багатостороннього торговельної системи, відповідно до статті XXIV GATT регіональні торговельні угоди є допустимим винятком із принципу недискримінації. Зазначеною статтею встановлюється виняток із загального принципу недискримінації, вона дозволяє країнам поглиблювати економічне співробітництво на регіональному рівні або митні союзи. Зокрема, п.4 статті XXIV GATT встановлює наступне: *«Сторони визнають бажаність поширення свободи торгівлі шляхом розвитку через укладення добровільних угод, тіснішої інтеграції між економіками країн, які є сторонами таких угод. Вони також визнають, що метою митного союзу чи зони вільної торгівлі повинне бути сприяння торгівлі між їх складовими територіями, а не підвищення бар'єрів у торгівлі інших сторін з такими територіями»*. Це означає, що FTAs повинні сприяти торгівлі між сторонами угоди, забороняється створювати додаткові бар'єри для третіх країн. Це положення

зкладає основу «контрольованої фрагментації», коли інтеграція відбувається без шкоди багатосторонній системі. [49]

Також COT контролює дію регіональних угод через механізм врегулювання суперечок, що особливо виразилось у справі *Peru - Additional Duty on Imports of Certain Agricultural Products (DS457)*, в якій Перу здійснювало обмеження імпорту окремих агропродуктів через механізм цінових субсидій, мотивуючи це «особливим режимом» за FTA. Але ОВС в своєму звіті дійшов висновку, що FTA не надає автоматичного права порушувати норми GATT. Розгляд спору проводився крізь призму статті XXIV GATT, яка поміж іншого врегульовує, що регіональна угода повинна сприяти лібералізації торгівлі між учасниками, але не може порушувати загальні багатосторонні правила. Таким чином, дане рішення підкреслює, що і в межах FTA країни-учасниці COT є їх підконтрольними та самовільно застосовувати обмежувальні заходи не можуть. [50]

Таким чином, FTAs не замінюють COT, а виконують роль доповнення, що дозволяє державами поглиблювати інтеграцію, в той же час будучи підконтрольними багатостороннім правилам гри.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Таким чином, основна ідея COT, включаючи принципи недискримінації та режим найбільшого сприяння, мала тривалий шлях починаючи з ранніх форм врегулювання торговельної діяльності до створення GATT у 1947 році, яка потім була трансформована у COT у 1995 році, також охопивши включивши регулювання торгівлі послугами (GATS) та інтелектуальної власності (TRIPS).

Система врегулювання суперечок у міжнародній торгівлі грає ключову роль, так як є центральним елементом в контексті забезпечення безпеки і передбачуваності та є «ядром» глобальної системи, так як виступає гарантом

угод, бо інакше держави могли б тлумачити угоди на власний розсуд та уникаючи відповідальності вчиняти односторонні свавільні дії в контексті міжнародної торгівлі. Основними характерними особливостями для ОВС СОТ є обов'язковість юрисдикції та застосування принципу негативного консенсусу.

Фундаментальну роль відіграють принципи міжнародного торгового права, що по перше є правовими орієнтирами в контексті яких розглядаються самі угоди, по друге є сполучним мостиком між формальними положеннями угод та їх правозастосуванням до конкретних життєвих обставин.

Наприклад, принцип «good faith» покладає на держави обов'язок використовувати процедури ОВС лише для ефективного врегулювання спору, а не з метою зловживання процесуальними правами. Цікавою особливістю в рамках ОВС СОТ є також те, що відповідальність встановлюється за факт порушення положень угод, незалежно від завдання та обсягу шкоди.

Також важливою є доктрина судової економії в контексті ОВС СОТ, так як дозволяє групі експертів розглядати лише ті аргументи, які є необхідними для вирішення спору, що запобігає надмірній правотворчості та оптимізує тривалість провадження.

Завдяки своїм 5 основним функціям, СОТ є так званим «адміністратором глобальної торгівлі», ними є: виконавча, переговорна, арбітражна (ОВС), моніторингова (TPRM) та функція міжнародного співробітництва з МВФ і Світовим банком, що дозволяє долати «дилему в'язня», стимулюючи країни до кооперації замість торговельних війн. Важко переоцінити переговорну функцію СОТ, адже саме вона є основою для реформування СОТ та її адаптації. Наприклад, у 2022 році набула чинності Угода СОТ про рибні субсидії, яка передбачає заборону субсидій для незаконного рибальства та обмежує підтримку такого рибальства, що веде до виснаження рибних ресурсів. Угода впроваджує положення щодо регулювання екологічних

аспектів у торговельний вимір. 26 - 29 березня 2026 року в Яунде (Камерун) проведено конференцію COT, предметом якої стала криза та проблематика досягнення консенсусу, водночас конкретних дієвих рішень прийнято не було.

Водночас, наразі COT, зокрема ОВС COT перебуває на кризовому етапі через блокування у квітні 2019 року АО. Але як тимчасовий захід для збереження двоступеневої системи розгляду спорів створено Багатостороння тимчасова апеляційна арбітражна домовленість (MPIA) на підставні ст.25 Домовленості, що частково вирішує цю проблему.

Також актуальним розглянутим питанням є фрагментація міжнародного права в цілому та зокрема, міжнародного торгового права, що свідчить з одного боку про стрімкий розвиток цієї галузі, а з іншого створюють правову невизначеність і «forum shopping».

РОЗДІЛ II.

КРИЗА СИСТЕМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРЕЧОК СОТ ТА ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ

2.1. Блокування АО СОТ та наслідки для багатосторонньої торговельної системи

Паралізація діяльності АО СОТ має місце починаючи з 2017 р., шляхом блокування Сполученими Штатами Америки процедури призначення нових членів. Тобто, коли чотирьохрічний термін повноважень члену АО СОТ закінчується, то відповідно до ч.2 ст.17 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів (DSU, Dispute Settlement Understanding) Орган врегулювання суперечок СОТ призначає нових членів. Рішення Органом врегулювання суперечок приймаються консенсуально, що передбачено ч.4 ст.2 Домовленості. До Органу врегулювання суперечок СОТ входять представники всіх держав-членів СОТ, тобто якщо одна держава заперечує проти прийняття будь якого рішення, то це має наслідком неприйняття такого рішення. Власне, це і дало можливість США з об'єктивних і суб'єктивних причин заблокувати призначення нових членів АО. В результаті чого, термін повноважень членів АО СОТ закінчується, нові не призначаються, достатньої кількості призначених осіб для розгляду справи немає (згідно ч.1 ст.17 Домовленості їх має бути 7, для розгляду однієї справи - 3), справа не може бути розглянутою. [51]

«Тригером» такої політики США стало їх незадоволення рішеннями АО СОТ, зокрема, стосовно застосування практики zeroing, яка полягає в ігноруванні Міністерством торгівлі США при розрахунку демпінгової маржі тих операцій, де експортна ціна перевищує нормальну вартість (тобто де демпінг відсутній), прирівнюючи такі значення до нуля, що штучно завищує розмір антидемпінгових мит.

Прикладом є справа *US - Stainless Steel (Mexico) (DS344)*, в якій США висловили позицію, що «демпінг» і «демпінгова маржа» можуть застосовуватися до окремих транзакцій або окремих імпортерів, а не лише до продукту в цілому і вважали, що такий спосіб тлумачення статті 17.6 Антидемпінгової угоди, бо вона не містить прямої заборони «zeroing». Водночас АО (як і в попередній практиці) зазначив, що маржа встановлюється для продукту в цілому і демпінг є практикою експортера, а не певних імпортерів чи транзакцій. Крім цього, АО СОТ наголосив, що при розрахунку маржі не можна вибірково ігнорувати результати порівнянь, де ціна експорту перевищує нормальну вартість. Усі порівняння (як позитивні, так і від'ємні) мають бути враховані для визначення загальної маржі для експортера. [52]

І зазначений спір є далеко не єдиним прикладом, тотожні претензії до США мали і Еквадор (*snip DS335*), і Таїланд (*DS343*), і В'єтнам (*DS404, DS429*), і Корея (*DS402*). [53]

В результаті розгляду справ, група експертів встановила, що практика «zeroing» не є сумісною зі статтею 2.4.2 Угоди СОТ про застосування статті VI ГАТТ 1994 року. Крім цього, група експертів також дійшла до правового висновку, що практика «zeroing» порушує принцип справедливого порівняння і що така методологія призводить до штучного завищення демпінгової маржі.

Але США не погоджувались з такими рішеннями АО СОТ і звинувачували його у виході за межі наданих повноважень (*judicial overreach*) і неправильно тлумачить існуючі норми. Штати сприймали такі рішення як обмеження торговельного суверенітету та втручання в національну антидемпінгову політику і надалі цей конфлікт інтересів набув принципове для США значення та призвів до блокування діяльності АО. [54]

Крім цього були також і інші передумови, серед них трактування поняття «public body» (справа *United States - Subsidies on Upland cotton, WT/DS267/46*) [55], розуміння і рамки застосування механізму «zeroing» (це

коли ціна товару при експорті є нижчою від ринкової, а різниця утворює демпінгову маржу і країна накладає антидемпінгове мито, яке не може бути більшим від маржі і тоді ринок по ідеї балансується; наприклад, у справі *United States - Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel Products from Japan*, WT/DS184/15/Add.266) [56], далі суперечливість стосовно поняття «safeguard measures» (тимчасові обмеження торгівлі за надзвичайних обставин, тут АО СОТ мав позицію що країна має довести «надзвичайні обставини», а США підтримували думку що «надзвичайні обставини» це архаїчне поняття, справа *Korea - Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products*, WT/DS98/12).

З'ясувавши, що СОТ «по правилам Штатів грати не буде», адміністрація Барака Обами у 2011 році вперше заблокувала перепризначення на посаду члена Апеляційного органу СОТ Дженніфер Хіллман. Представник США з питань торгівлі Рон Кірк не надав ніяких пояснень стосовно цього. Далі, у травні 2016 року США заблокували перепризначення члена АО Сунг Хва Чанга, представника Південної Кореї, який брав участь в розгляді декількох справ, що мали небажані для США наслідки. Але на тому етапі ще діяльність АО СОТ продовжувалась, так як була необхідна кількість призначених членів для розгляду справи. У 2017 році США заблокували призначення ще два призначення, у 2019-му році вже функціонування АО СОТ було паралізовано, так як не було кворуму. За адміністрації Трампа така політика продовжувалась, як і за адміністрації Байдена і продовжується донині. [57]

У 2018 році Торговий представник США Роберт Лайтхайзер висвітлив «проблеми системи врегулювання суперечок СОТ» у Торговельній політиці Президента США, а у лютому 2020 було опубліковано 174-сторінкову доповідь «Про Апеляційний орган СОТ». Серед офіційних причин США називали перевищення АО СОТ наданих повноважень, створення прецедентів (які, на думку США, не передбачені угодами), порушення строків для складання доповідей АО (ігнорування 90-денного терміну, встановленого

DSU), продовження перебування на посаді в АО СОТ тими членами, термін повноважень яких вже скінчився, перевищення повноважень (наприклад, надання консультативних висновків АО, які Штати вважають непотрібними або перегляд за фактичними обставинами висновків панелей, а не лише правових процедурних питань). [58]

За адміністрації Трампа впродовж 2017-2021 рр. відбулась відмова від будь яких компромісів з боку Штатів по відношенню до ОВС СОТ і системне блокування призначень членів АО СОТ. Відповідно, у 2019 році відбулась повна зупинка діяльності АО СОТ, що було свідомим руйнування структурного механізму врегулювання суперечок. [59]

Політика Байдена 2021-2025 рр. по суті ніякого позитивного впливу у цьому контексті також не мала, США системно продовжили блокування призначення членів АО СОТ. Офіційна позиція була донесена Головним торговим радником Кетрін Тай (призначеною вже Байденем), яка полягала в тому, що спочатку ніби має відбутись реформування ОВС СОТ, а потім відновлення діяльності і що проблема є не технічною, а системною». Фактично така позиція з боку США є прямим безкомпромісним інструментом тиску: або буде як хочемо ми – або не працюватиме взагалі. Попри всі очікування Байден не повертався до політики Обама, хоча його риторика і була більш м'якою. Після приходу знов Трампа у 2025 році політика США стала в цілому ще більш протекціоністською та скептичною по відношенню до СОТ. [60]

Одним з наслідків дій США є «апеляції у порожнечу», тобто стали нерідко виникати випадки, коли учасники не згодні з рішенням ОВС, подають апеляцію, а розглядати нема кому. Це робиться для того, щоб доповідь ОВС СОТ не набрала чинності, так як відповідно ч.4 ст.16 Домовленості: *«У разі, якщо сторона повідомила про своє рішення подати апеляцію, доповідь групи експертів не розглядається для ухвалення DSB до завершення апеляційного перегляду»*. [61]

Деякі експерти притримуються думки, що США намагаються через блокування призначення впливати і на процес реформування СОТ в цілому, а не тільки Орган врегулювання суперечок СОТ і АО. Наприклад, у Trade Policy Agenda and Annual Report of the President of the United States on the Trade Agreements Program (Порядок денний торговельної політики та щорічний звіт Президента Сполучених Штатів щодо Програми торговельних угод) зазначалось про те, що угоди СОТ розроблені та адаптовані виключно щодо ринкових економік, в той час не підходить для Китаю, з його регульованим державою (урядом) капіталізмом, але насправді думаю, що проблема у системній конкуренції Китаю та Штатів. Також США занепокоєні промисловими субсидіями [62], зокрема про це йдеться у трилатеральній ініціативі США-ЄС-Японії 2017-2020 до СОТ. Головною проблемою в контексті субсидій висвітлюється те, що Угода СОТ про субсидії та компенсаційні заходи (ASCM) є вузькою, не включає промислові субсидії, що використовуються як приховані форми підтримки і запропоновано посилити вимоги до прозорості, нотифікації та ввести заборонені субсидії (наприклад, стосовно підприємств без фінансування, підприємствам у галузях з надлишковими показниками виробництва. [63]

Далі варто приділити увагу реакції Європейського Союзу на кризу АО СОТ і вжиті нею відповідні заходи. Оскільки блокування АО СОТ фактично призвело до неможливості винесення остаточного рішення, що мало б обов'язкову юридичну силу, то по суті жодне рішення примусово виконане бути не може. Через це, ЄС вирішив запровадити заходи законодавчого реагування і ухвалив Регламент (ЄС) 2023/2675, який передбачає право ЄС застосовувати економічні контрзаходи (наприклад, обмеження у сфері публічних закупівель та митні збори). Вони передбачались для випадків, коли держава-член СОТ (партнер ЄС) застосовує незаконні торговельні заходи та подає «апеляцію у порожнечу». [64]

Регламент міг мати практичне застосування у 2022 році у справі *Indonesia - Measures Relating to Raw Materials (WTO/DS592/7)*. Тут справа стосувалась призупинення експорту до ЄС з Індонезії нікелю. Відповідно група експертів ухвалила рішення на користь ЄС, Індонезія подала апеляцію, рішення панелі не набрало відповідно юридично обов'язкової законної сили. Справа була (за оцінкою Європейської комісії) на 350 000 000 €, а також ще в чотири рази більше непрямих збитків. Але фактично після подання Індонезією апеляції, Сторони почали міждержавні перемовини і офіційна інформація стосовно їхніх результатів відсутня. [65]

Також ЄС активно застосовує власні механізми врегулювання суперечок у рамках двосторонніх торговельних угод, що є дуже подібними за своєю структурою та змістом до норм СОТ і таким чином уникають проблеми паралізації АО СОТ та недосконалості ОВС СОТ в цілому.

По відношенню до США, ЄС частково підтримує критику СОТ і зокрема ОВС СОТ, але не погоджується з таким одностороннім блокуванням його діяльності. Ключові пріоритетні питання ЄС опубліковано у Концептуальному документі з реформи СОТ 2018. [66]

Цікавим аспектом, на мою думку, є те, що блокування АО СОТ відбулось на фоні безпрецедентного «зиску» та активності СОТ. Наприклад, станом на грудень 2019 р. у ньому було 13 апеляцій, а також було погоджено чимало доповідей панелей експертів, в тому числі тих, що або перебували на стадії апеляційного перегляду або очікували його. З них можна навести справи: справах *DS 427, 467, 480, 488, 491*. Особливо привертає увагу те, що череда доповідей груп експертів в період 2018-2019 рр. були стосовно нових або взагалі надзвичайно чутливих правових питань, що мали фундаментальне значення для подальшого розвитку права СОТ. Так з 2012 р. у провадженні перебував комплекс справ щодо «*plain packaging*» (про законність запровадження Австралією «стандартної (безбрендової) упаковки» для тютюнових виробів з погляду норм міжнародного торговельного права). Тут

група експертів заперечила проти доводів Гондурасу, Домініканської Республіки, Куби та Індонезії. [67]

Показовою є і справа DS 516 *European Union - Measures Related to Price Comparison Methodologies*. По ній у 2019 р. було зупинено роботу групи експертів відповідно до п.12 ст.12 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів *«Група експертів може тимчасово припинити свою роботу у будь-який час на запит сторони, що звертається зі скаргою, на термін, який не перевищує 12 місяців»*. Справа була важливою для практики СОТ і могла б бути вагомим прецедентом для міжнародного торговельного права, стосувалась неринкового статусу Китаю після 2016 року й мала потенційно системний характер для торговельної захисної практики ЄС. [68]

2.2. Тимчасова заміна АО СОТ: досвід та значення МРІА

Як вже зазначалось вище, блокування АО СОТ призвело до «апеляцій у порожнечу» (тобто неможливості прийняти остаточне рішення у справі) і це унеможливило обов'язковість рішень СОТ. Рішенням (принаймні тимчасовим) стало те, що група членів СОТ в квітні 2020 року угодила так звану Мультисторонню / Багатосторонню тимчасову апеляційну арбітражну домовленість (англ. Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement, МРІА). Спочатку до неї входило 19 держав-членів СОТ, а зараз їх уже налічується 57, що в свою чергу підтверджує важливість і потребу у ній. МРІА працює на підставі статті 25 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів, яка проголошує: *«Оперативний арбітраж в рамках системи СОТ як альтернативний засіб вирішення спорів може полегшити вирішення певних спорів, що стосуються питань, які чітко визначені обома сторонами. За винятком випадків, коли у цій Домовленості передбачено інше, сторони вдаються до арбітражу за умови їх взаємної згоди, при якій вони повинні домовитися щодо процедур, які використовуватимуться. Про згоду на*

звернення до арбітражу повинні повідомлятися всі члени СОТ заздалегідь з достатнім запасом часу до фактичного початку процесу арбітражу». [69]

Наразі 57 держав-членів СОТ беруть участь в МРІА, до їх складу входять в тому числі ЄС, Австралія, Японія, Китай, Канада. Україна також є учасником МРІА починаючи з 2020 року, але фактично ще не приймала участі у спорах в рамках розгляду за цією домовленістю. Апеляційний розгляд в рамках МРІА не можна назвати активним, адже за весь час його існування було розглянуто не більше 10 справ, що зумовлено вузьким колом учасників (наприклад, у великій кількості спорів СОТ стороною є США, які не входять до МРІА) та політичною невизначеністю щодо майбутнього СОТ. Але декілька відомих кейсів було, наприклад, ЄС проти Колумбії та ЄС проти Туреччини.

Звісно МРІА первинно задумувалась як виключно тимчасовий механізм врегулювання суперечок, але як відомо на практиці часто ніщо не є настільки тривалим, як тимчасове рішення. У межах МРІА учасники заздалегідь взяли на себе політичне зобов'язання не використовувати механізм апеляції до недіючого АО та, натомість, у разі виникнення апеляційної стадії, погоджуватися на арбітраж відповідно до статті 25 DSU. При цьому кожне конкретне апеляційне провадження оформлюється двосторонньою арбітражною домовленістю між сторонами спору, що підкреслює її відповідність багатосторонньому характеру системи СОТ. Додатковим підтвердженням інтегрованості МРІА в існуючу систему є те, що арбітри МРІА фінансуються з регулярного бюджету СОТ, а їхню діяльність забезпечує Секретаріат СОТ. Таким чином, МРІА не створює паралельного механізму врегулювання спорів, а функціонує як інституційно вбудований тимчасовий заміник апеляційного рівня. [70]

Метою МРІА є забезпечення функціонування двоступеневої (тобто з можливість апеляційного перегляду) моделі врегулювання суперечок. Тобто створено для безперервності системи, обов'язковості рішень, уникнення

правової невизначеності. Але МРІА є корисною та цікавою і з інших причин. Так вона слугує своєрідним плацдармом для випробувань процедурних реформ. Це втілюється у наділенні арбітрів широким колом повноважень стосовно оптимізації процесу, включно з встановленням обмежень на обсяг подань, скороченням строків розгляду, регулюванням кількості та тривалості слухань. Також було звужено і сам предмет апеляційного перегляду, так як тепер арбітри вповноважені лише на розгляд тих правових питань, які є необхідними для вирішення спору та були належним чином порушені сторонами. Це говорить про те, що міжнародна спільнота не збирається відмовлятися від гарантій, які надає апеляційний перегляд, але що все ж таки АО СОТ потребує реформування. [71]

Якщо оцінювати успіх цього задуму, то варто сказати, що МРІА цілком себе виправдала. Один із найбільш показових кейсів це спір *EU-Colombia (DS591)*, який стосувався антидемпінгового мита на заморожену картоплю фрі. У цій справі МРІА забезпечила завершення провадження без процедурного блокування. Група експертів встановила порушення Колумбією низки положень Антидемпінгової угоди СОТ, після чого справа перейшла на апеляційну стадію у форматі арбітражу за статтею 25 DSU. Арбітражний орган частково переглянув висновки панелі, а ухвалене рішення було доведене до відома Органу з врегулювання спорів СОТ. Також держава-відповідач має публічно заявити про намір виконання арбітражного рішення відповідно до своїх зобов'язань у СОТ. Якщо країна не дотримується такого зобов'язання, то до неї можуть застосовуватися стандартні механізми контролю за імплементацією та відповідальності, передбачені DSU. Така вимога забезпечує, що рішення, ухвалені в межах МРІА, зберігають обов'язкову юридичну силу, аналогічну звітам АО СОТ. [72]

Тобто таким чином, досягли результату юридичної визначеності, без можливості для держав-членів подавати «апеляції у порожнечу» і тим самим блокувати прийняття рішення за розглядом справи, а також МРІА сприяє

навіть врегулювання спору компромісними рішеннями держав-членів, навіть у тих випадках, коли апеляційний арбітраж фактично не використовувався.

Апеляційний перегляд в рамках МРІА має свою чітку процедурну модель, яку експерти поділяють на п'ять етапів. Перший етап це приєднання держави-члена СОТ до МРІА, яке здійснюється у більшості випадків поза межами конкретного спору шляхом підтримки спільної заяви учасників МРІА, оприлюдненої у квітні 2020 року. По суті є своєрідним політичним зобов'язанням у майбутніх спорах між учасниками МРІА використовувати апеляційний арбітраж замість апеляції до недіючого АО. МРІА є відкритим механізмом, що означає можливість приєднатись як заздалегідь, так і *ad hoc* (тобто для одного або кількох конкретних спорів). Така можливість надає змогу використовувати повністю або частково процедурні правила та пул арбітрів, передбачені МРІА.

Другий етап стосується взаємодії апеляційного арбітражу з провадженням групи експертів. На цьому етапі група експертів ще продовжує розгляд справи за стандартною процедурою, яка передбачає подання письмових позицій, проведення слухань, триває підготовка проміжного та остаточного звітів. Водночас сторони можуть заздалегідь підготувати ґрунт для потенційної апеляції, для цього необхідно щоб будь-яка зі сторін не пізніше ніж за десять днів до остаточного звіту панелі подала заяву про зупинення провадження групи експертів. Зупинення провадження є обов'язковим для панелі й відкриває можливість для переходу до апеляційного арбітражного перегляду справи.

Після зупинення провадження групи експертів, настає третій етап, який полягає у тому, що будь-яка зі сторін може протягом двадцяти днів подати повідомлення про апеляцію. Така процесуальна дія запускає 90-денний строк для винесення арбітражного рішення. Повідомлення про апеляцію супроводжується письмовою апеляційною позицією, а іншій стороні встановлюється строк для подання зустрічної апеляції або відповіді. [73]

Далі наступає четвертий етап, коли вже безпосередньо здійснюється апеляційний арбітражний перегляд справи в рамках МРІА. Угодою передбачено створення постійного пулу з десяти арбітрів, що обираються консенсуально учасниками процедури. У кожній конкретній справі рішення ухвалюється колегією з трьох арбітрів, які обираються випадково. Така процедура необхідна для забезпечення незалежності та неупередженості розгляду, але в той же час покликана зберегти інституційну спадковість АО СОТ. Процедура включає письмові подання сторін і третіх учасників, усні слухання та внутрішні наради арбітрів, а її завершенням є винесення арбітражного рішення у встановлений строк.

Після цього наступає заключний п'ятий етап. П'ятий етап передбачає правові наслідки апеляційного арбітражного перегляду та винесеного рішення і механізми його виконання. Арбітражне рішення МРІА має обов'язкову силу для сторін спору з моменту його винесення та не потребує формального затвердження ОВС СОТ. Водночас рішення обов'язково доводиться до його відома і будь-яка держава-член СОТ може висловити свої зауваження. Вирішальним є те, що відповідно до статті 25 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів положення про імплементацію, контроль за виконанням та застосування заходів у разі невиконання рішень (статті 21 і 22 вказаної Домовленості) застосовуються до арбітражних рішень *mutatis mutandis*. У цьому сенсі рішення МРІА функціонально прирівнюються до звітів панелей і АО. [74]

Якщо порівнювати діяльність МРІА та АО СОТ, то в першу чергу необхідно звернути увагу на строки. МРІА, як і АО, працює у межах чітко встановленого строку 90 днів. Проте вже першу процедуру МРІА було завершено за 74 дні від моменту подання повідомлення про апеляцію до винесення рішення. Для порівняння, останній звіт АО, опублікований у межах 90-денного строку, датований липнем 2014 року, а середній строк розгляду останніх 20 апеляцій перед АО становив 360 днів. Це свідчить про значне

підвищення оперативності МРІА порівняно з існуючим апеляційним переглядом в рамках АО СОТ. [75]

Нововведенням є також встановлення обмежень за кількістю слів для письмових документів та обмеження по часу щодо усних виступів, що передбачено пар. 12 Додатку 1 до МРІА. Ліміти (часові та текстові обмеження) встановлюються у попередньому листі від арбітрів, що надається сторонам. Такі ліміти є орієнтовними, зазвичай вони передбачають 2 000 слів на *Notice of Appeal*, що є формальним повідомленням про намір почати апеляційне провадження і містить у собі також відомості про те, які саме резолюції чи правові питання викликають сумнів або ж незгоду та подається стороною, яка оскаржує звіт. Сама апеляція має обмеження до 27 000 слів, подання заінтересованої сторони – 9 000 слів. Також надаються чіткі ліміти і по часу, наприклад, відкриті заяви сторін можуть тривати до 35 хв, третіх сторін – до 7 хв, заключні слова сторін мають займати часу лише до 5 хв. [76]

Також впроваджено фільтрацію апеляцій стосовно фактичних висновків панелі (за статтею 11 Домовленості), які робили апеляційний перегляд значно тривалішим і складним. Параграфом 13 Додатку 1 до МРІА встановлено можливість арбітрам пропонувати сторонам утриматися від таких претензій, аби забезпечити дотримання 90-денного строку. У разі подання «*Article 11 claim*» сторона має стисло обґрунтувати такі питання:

1. Чи було оскаржене питання під час розгляду панелі?
2. Чому претензія є необхідною для вирішення спору та не може бути віднесена до норм сутнісного права?
3. Чому оскарження не є лише оцінкою фактичних обставин, що віднесена до компетенції панелі?

Також МРІА запровадила «*pre-hearing conference*» (попередня підготовка конференція), на якій вирішуються питання стосовно ключовий пойнтів слухання, надання можливості сторонам уточнити свої подання, конкретизувати їх. [77]

Отже, МРІА стало вдалим і життєздатним тимчасовим вирішенням інституційної кризи АО СОТ. Показовим є також розширення кола учасників МРІА вже після винесення першого рішення, так як Японія приєдналася до МРІА 10 березня 2023 року, що свідчить про зростання довіри до цього інструменту серед членів СОТ. Таким чином, МРІА є не лише вимушеним компромісним кроком, а реальною альтернативою апеляційному перегляду в умовах інституційної кризи. [78]

Практичне функціонування МРІА підтверджує, що ключова мета досягнута, адже збережено обов'язковий характер рішень та дворівневу систему розгляду спорів, які є фундаментальними елементами системи врегулювання спорів СОТ. Крім цього, МРІА дозволило втілити окремі зміни у процес апеляційного перегляду звітів експертів. Наприклад, скорочені строки розгляду справ, менший обсяг апеляційних звітів, ліміти слів для письмових подань і часу для усного слухання, також проведення попередньої процесуальної конференції, а також уточнене ставлення до вимог за статтею 11 DSU та стандарту апеляційного перегляду. [79]

Тобто можна зробити висновок про те, що МРІА є не лише тимчасовим «запобіжним механізмом», єдиною метою існування якого є збереження функціонування системи врегулювання спорів СОТ у кризовий період. Він також грає роль своєрідної «лабораторії реформ», у межах якої держави-члени на практиці тестують альтернативні моделі апеляційного перегляду. Модель реформування «через практику», а не шляхом одноразового формального перегляду DSU потенційно здатна забезпечити більш гнучке, прагматичне та узгоджене з інтересами членів СОТ оновлення системи врегулювання спорів у довгостроковій перспективі вже шляхом введення перевірених та працюючих, ефективних інновацій.

2.3. Можливі шляхи реформування системи врегулювання спорів СОТ та розвиток альтернативних механізмів

На конференції СОТ у Камеруні (березень 2026 р.) відбулось обговорення реформування ОВС СОТ і на офіційному рівні визнано, що існуюча система не є «fully and well-functioning», тобто фактично відбувся перехід від сталої кризи до структурованих переговорів щодо реформування. Були обговорені можливості щодо обмеження щодо «overreach» суддів, встановлення чітких строків врегулювання суперечок, контроль і передбачуваність тлумачення положень угод, а також інші альтернативні варіанти реформування і розвитку подій (зокрема, механізми подібні до МРІА). Водночас, на даному етапі триває лише визначення переговорних напрямків, без конкретних рішень та пропозицій.

СОТ буде і надалі ключовою інституційною платформою глобального регулювання міжнародною торгівлею, але варто впровадити окремі реформи для того, щоб її діяльність була ефективною та перекривала потреби «нового часу». Власне, це зумовлено такими багатофакторними чинниками як перерозподіл глобальної економічної потужності, насамперед стрімке зростання ролі країн, що розвиваються та нових економічних центрів, що відповідно в свою чергу створює системні виклики для чинної багатосторонньої торговельної системи, яка дедалі важче адаптується до змін у світовій економіці, також не можливо не придавати значення такому кричущому фактору як криза АО СОТ з 2019 року. Крім того, велика доля нормативно-правової бази СОТ суттєво не відповідає сучасним економічним реаліям. Це на мою думку, є доволі природним, так як більшість із них була прийнята у 1990-х роках, а за майже 30 років стрімкого розвитку змінились і умови функціонування СОТ і потреби спільноти. Відсутність оновлених правил створює правовий вакуум і стимулює фрагментацію регулювання на регіональному рівні. [80]

Також варто звернути увагу і на те, що СОТ обмежена в контексті ефективної реакції на те саме ж зростання протекціонізму і використання торговельних обмежень з міркувань національної безпеки та ряд інших подібних актуальних факторів. Бо застосування подібних винятків із загальних правил часто на практиці виявляється занадто розширеним і політизованим. Такий дефект діє всупереч основоположній ідеї СОТ про вільну торгівлю, яка заснована на передбачуваних і ясних правилах міжнародного торговельного ладу. [81]

За цих умов реформування механізму врегулювання спорів СОТ набуває ключового значення, оскільки саме він покликаний забезпечувати баланс інтересів між великими торговельними державами та країнами, що розвиваються, гарантувати інклюзивність, передбачуваність і справедливість багатостороннього торговельного режиму. [82]

Додатково на потребу у змінах впливає і суттєва трансформація міжнародної торгівлі, що зумовлено цифровізацією та «зеленою» трансформацією. Так як значна кількість спорів зачіпає такі питання як електронна комерція, транскордонні потоки даних, захист персональної інформації, технічні стандарти, нові екологічні та трудові вимоги. [83]

Чинна система врегулювання спорів СОТ, сформована в умовах «класичної» торгівлі товарами, демонструє обмежену спроможність ефективно реагувати на ці нові категорії спорів, що ставить під сумнів її функціональну відповідність сучасним реаліям. [84]

Як і держави-члени, так і експерти зазначають про те, що реформа механізму врегулювання спорів СОТ має відбуватися в межах багатосторонньої торговельної системи із збереженням її квазі-судового характеру. Центральним елементом такої реформи має залишатися відновлення та модернізація АО. Саме криза АО, оголила структурні вади всієї системи врегулювання спорів. [85]

Але наявна і взаємопов'язаність відновлення АО СОТ з іншими чинниками, наприклад, досягнення політичних компромісів, обмеження дискреційності повноважень та конкретизація повноважень. Експерти з міжнародного права звертають увагу на те, що реформування має комбінувати як і короткострокові точкові зміни, які будуть забезпечувати відновлення функціонування АО, так і довгострокові, націлені на забезпечення адаптивності до існуючих і майбутніх викликів у міжнародному торговельному праві. [86]

В першу чергу хочу приділити увагу реформуванню АО СОТ, так як, на мою думку, наразі це найбільш нагальне і кричуще питання. Пункти 1, 2 статті 17 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів передбачають, що АО складається з 7 осіб і кожна особа призначається на чотирирічний термін, при тому що кожна особа може бути перепризначена на той самий термін один раз. Такий підхід є об'єктом критики через значні ризики політичного впливу та зниження інституційної незалежності членів АО. [87]

Виходячи з вищевикладеного, на нашу думку, доречно було б запровадити єдиний але більш тривалий (наприклад, 8-річний) термін перебування на посаді члена АО СОТ. Таке нововведення буде відповідати загальноприйнятим стандартам міжнародного права, зменшиться політичний тиск на них і залежність від примх держав-членів.

Моя позиція аргументується наступними поясненнями. В першу чергу, слід зазначити про те, що такий підхід усуває конфлікт інтересів, тому що член АО СОТ не потребує повторного консенсуального погодження власної кандидатури на посаду, а отже з більшою вірогідністю матиме можливість приймати рішення незалежно та неупереджено.

Далі, впровадження тривалого єдиного строку повноважень сприятиме підвищенню стабільності та передбачуваності діяльності АО. Це зумовлено тим, що торговельні спори є специфічними та складними, а тривалий термін

повноважень надає об'єктивну можливість напрацьовувати послідовну правозастосовну практику, не побоюючись переривання своєї діяльності з політичних причин, що, відповідно, бути мати позитивний вплив на єдність тлумачення угод СОТ та довіру держав-членів до механізму апеляційного перегляду.

Далі, Робочі процедури апеляційного розгляду містять статтю 15, яка передбачає право члена АО СОТ залишатись на посаді, допоки триває розгляд справи за його участю. Тобто на практиці член АО СОТ може правомірно залишатись на посаді ще декілька років, після закінчення його повноважень. Така норма дає можливість зловживати правами, шляхом затягнення розгляду справи.

Ключовою причиною блокування АО СОТ і саме тим фактором, який надав можливість це зробити є консенсуальний підхід до прийняття рішень стосовно обрання (або переобрання на посаду). Це є логічним виходячи з того, що при відсутності такої норми (а саме: п.4 ст.2 Домовленості і п.1 ст.17 Домовленості). На мою думку, консенсуальний підхід до прийняття рішення про призначення на посаду не є правильним, виходячи з того, що він надає кожній державі-члену (а їх 166) право і абсолютно легітимну можливість в односторонньому порядку заблокувати кадрове рішення, що створює надмірну політизацію і складність процесу та суперечить принципу ефективності функціонування органів міжнародного врегулювання спорів. За таких умов процедура призначення членів АО перетворюється з технічно-адміністративного механізму забезпечення безперервності його діяльності на інструмент політичного тиску, здатний паралізувати роботу всього органу внаслідок відсутності консенсусу навіть за наявності належних кандидатур.

Такий підхід зумовлює суперечності між індивідуальними рішеннями, суб'єктивною думкою країни та потребою у забезпеченні функціонування АО як такого.

Відповідно до статті 17.6 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів: «Апеляція обмежується тими правовими питаннями, які охоплюються у звіті групи експертів, і тлумаченнями права, які зроблено групою експертів». Але водночас згідно статті 11 Домовленості передбачає, що група експертів повинна давати об'єктивну оцінку справі, а в контексті перевірки дотримання групою експертів такої вимоги Домовленості, АО СОТ перевіряє як панель оцінила доказову базу, що в окремих випадках набуває ознак прихованої переоцінки фактичних обставин. Відповідно, зазначений підхід викликав критику з боку окремих членів СОТ, зокрема США, які вбачають у цьому перевищення повноважень з боку АО.

Тобто, у Домовленості чітко не розмежовується компетенція АО між оцінкою правозастосування і тлумачення та перевіркою дотримання групою експертів відповідно до ст.17.6 Домовленості вимог щодо оцінки фактичних обставин справи, що в свою чергу створює простір для розширювального тлумачення.

З огляду на вищезазначене, варто конкретизувати повноваження АО СОТ щодо контролю за оцінкою обставин справи групою експертів та не допустити можливість втручання у їх оцінку. Таке уточнення могло б сприяти відновленню довіри до апеляційного механізму та усуненню однієї з ключових підстав для його інституційної кризи.

США неодноразово звертали увагу на те, що АО на практиці нерідко посиляється на власні попередні звіти, очікує від панелей дотримання сформульованих ним позиції та критикує їх за відхід від «усталеної практики». Але фактично звіти АО СОТ не мають прецедентної сили. [88]

Яскравим прикладом є справи *Japan - Measures Affecting the Importation of Apples (WT/DS245/AB/R)* та *US - Oil Country Tubular Goods Sunset Reviews (WT/DS268/AB/R)*, у яких АО СОТ дуже посилався на власні ж попередні рішення наче б то для забезпечення послідовності тлумачення положень угод

COT. Наприклад, у першій справі АО COT зазначив попередню практику для роз'яснення положень Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів (SPS) та процедурних питань, а саме тлумачення статті 2.2 Угоди SPS щодо достатності наукових доказів. АО послався на справу *Japan - Agricultural Products II (DS76)* роз'яснивши, що поняття «достатності» наукових доказів передбачає наявність раціонального або об'єктивного зв'язку між заходом та доказами. Також він послався на справу *EU - Hormones (DS26)* щодо специфічності оцінки ризику і роз'яснення статті 5.1 Угоди SPS. Крім того, у цій справі АО також обґрунтував рішення зазначивши висновки у справі *Australia - Salmon (DS18)* для маркування того, що проста наявність «певної» оцінки є недостатньою. Для того щоб вмотивувати межі компетенції групи експертів COT АО послався на справи *EU - Hormones (DS26)*, *EC - Asbestos (DS135)*, *Korea - Taxes on Alcoholic Beverages (DS75)*. [89]

Ще однією показовою в цьому контексті справою є *US - Oil Country Tubular Goods Sunset Reviews (DS268)*, в якій АО COT послався на справу *US - Corrosion-Resistant Steel Sunset Review (DS244)* для тлумачення статті 11.3 Антидемпінгової угоди для визначення обов'язків органів влади під час перегляду, зокрема того, що висновки про ймовірність продовження демпінгу повинні ґрунтуватися на позитивних доказах, а не на механічних припущеннях. Крім цього він визначив термін «likely» посилаючись на вищезазначену справу для тлумачення його відбувалось як «імовірно», а не лише «можливо». Також зазначав цей кейс для обґрунтування застосованого до держави-члена заходу таким, що може бути оскаржений в рамках COT. Для доведення допустимості кумулятивної оцінки імпорту з різних країн АО використав справу *EU - Tube or Pipe Fittings (DS219)*. АО цитував справи *US - Carbon Steel (DS213)*, *Thailand - H-Beams (DS122)* та *Korea - Dairy (DS98)*, щоб роз'яснити вимоги до чіткості викладення правових підстав скарги для забезпечення належної правової процедури. [90]

Наприклад, у рішенні *Canada - Certain Measures Affecting The Automotive Industry* (WT/DS139/12) [91], зазначається наступне:

«Таким чином, Угода про вирішення спорів чітко визнає важливість «негайного» виконання. Визнаючи цей принцип, попередні арбітри встановили, що найважливішим фактором у встановленні тривалості «розумного періоду часу» є наступне:

... очевидно, що розумний період часу, визначений відповідно до статті 21.3(с), має бути найкоротшим можливим періодом у правовій системі Члена для виконання рекомендацій та рішень Угоди про вирішення спорів. (Примітка 16: Рішення арбітра згідно зі статтею 21.3(с) Угоди про вирішення спорів, Заходи ЄС щодо м'яса та м'ясних продуктів (гормони), WT/DS26/15, WT/DS48/13, 29 травня 1998 року, пункт 26; цитовано зі схваленням у Рішенні Арбітра згідно зі статтею 21.3(с) Угоди про спільні державні питання (DSU), Корея – Податки на алкогольні напої, WT/DS/75/16, WT/DS84/14, 4 червня 1999 р., пункт 37; та Рішенні Арбітра згідно зі статтею 21.3(с) Угоди про спільні державні питання (DSU), Австралія - Салмон, вище, виноска 10, пункт 38).»

Вищезазначені справи фактично є застосуванням прецеденту, що не закріплено і не передбачено Домовленістю про правила та процедури вирішення спорів. Аналогічні посилення є і в багатьох інших справах, але з огляду на обмежений обсяг магістерської роботи я обмежусь наглядною демонстрацією застосування прецеденту АО СОТ лише цим прикладом.

Безумовно, що звіти АО є важливим елементом правозастосування, але орган не наділений компетенцією наділяти їх рисою обов'язкового застосування у подальшому, як мінімум через те, що вони не є узгодженою угодою держав-членів СОТ, не мають за собою такої «юридичної ваги» і не можуть підміняти переговорний процес між державами-членами СОТ.

Доречно було б внести у Домовленість про правила та процедури вирішення спорів наступне застереження:

«Звіт Групи експертів та АО має обов’язкову юридичну силу лише для сторін спору, за результатом розгляду якого був прийнятий.

Попередні рішення можуть враховуватися у подальших спорах лише як допоміжне джерело тлумачення положень Угод СОТ, з метою сприяння послідовності та передбачуваності рішень.

Використання попередніх звітів як допоміжного джерела не обмежує повноваження АО відійти від правової позиції, викладеної у попередньо ухваленому рішенні». [92]

Стаття 3.2 Домовленості передбачає закріплення принципів принцип забезпечення передбачуваності та послідовності системи вирішення спорів СОТ і тому є потреба пояснити яким чином узгоджується з нею запропоноване доповнення статті 17 Домовленості. Воно не змінює і не суперечить статті 3.2 Домовленості, а конкретизує механізм реалізації закріпленого в ній принципу, тому що звіти панелей та АО мають обов’язкову силу лише для сторін конкретного спору, тоді як попередні рішення враховуються як допоміжне джерело тлумачення, що реалізує принцип передбачуваності закріплений у статті 3.2. Таке уточнення пропонується до статті 17, яка є більш процедурною, тоді як стаття 3.2 носить рамковий характер.

Далі, ОВС СОТ має складнощі із стримуванням односторонніх торговельних заходів з боку економічно сильних держав-членів СОТ (їх ще експерти та науковці називають «системно важливими членами»), які мали свій вияв під час торговельної війни між США і КНР у 2018-2020 рр. США у 2018 р. створили додаткові імпорتنі мита на товари китайського виробництва, чим відступили від режиму найбільшого сприяння, який є базовим міжнародно-правове зобов’язання держав-членів СОТ, закріпленим в її установчих угодах. Китай, відповідно, ввів дзеркальні тарифні заходи щодо

американського експорту, не намагаючись скористатися багатосторонніми механізмами врегулювання спору як первинним засобом захисту своїх прав. [93]

Держави звернулись до ОВС СОТ, але розгляд затягнувся на роки, а негативні наслідки застосованих тарифів були миттєві і мали свій відбиток на глобальні ланцюги постачання, ціни та інвестиційні рішення третіх держав. В результаті, такі заходи на практиці набули постійного характеру, що говорить про неефективність СОТ в контексті швидкого реагування і здійснення суттєвих заходів впливу. [94]

З огляду на вищевикладене, оскільки система врегулювання суперечок не пристосована до ситуацій різкої ескалації торговельних конфліктів, є необхідним введення окремої категорії процедур розгляду спорів. Такий диференційований підхід стане ефективним для тих справ, в яких необхідним буде саме швидке та ефективне реагування і пропонується не як спрощена процедура, а окремий інструмент, метою якою є вирішення проблеми в умовах обмеженості часу та необхідності впровадження жорстких мір, задля запобігання негативним наслідкам. Спеціальний підхід, на мою думку буде доречний для категорій справ односторонніх тарифних заходів системно важливих членів, заходів, які мають широкий вплив на глобальні ланцюги постачання, масових обмежень експорту або імпорту життєво необхідних товарів. Це обмежено коло справ, але запровадити спеціальну процедури саме щодо них є необхідним з огляду на наступне.

Односторонні тарифні заходи системно важливих членів, означають запровадження самовільних тарифних заходів (мається на увазі встановлення, зміна, застосування митних платежів стосовно товарів, які перевозяться через митний кордон держави) з боку країн, які мають суттєву частку у світовому імпорті та експорті. Коли такі заходи запроваджуються (як у випадку торговельної війни США а КНР 2018-2020 рр.) це впливає не лише на ці два держави, а й на всю міжнародну спільноту, порушуються глобальні виробничі

і логістичні зв'язки. У таких спорах стандартний розгляд справи, тим паче з можливістю апеляційного перегляду - буде неефективним та ніяк не впливатиме на саму ситуацію.

Крім цього, перелік справ які розглядатимуться за спеціальною процедурою не є вичерпним, з огляду на те, що ми не можемо об'єктивно прорахувати всі випадки, що вимагатимуть вжиття екстрених дій.

Нормативно і процедурно є можливим врегулювати наступним чином. По-перше необхідно врегулювати конкретні критерії справ, до яких може відноситись спеціальна процедура. Спеціальна процедура може бути застосованою до справ, коли оскаржуваний захід несе обґрунтовані ризики нанесення заподіяння істотної та невідвортної шкоди торговельним інтересам сторін або стабільності багатосторонньої торговельної системи, подальше застосування заходу до завершення стандартної процедури DSU може призвести до фактичної втрати ефективності правового захисту, спір має обмежений предмет і не потребує складної наукової чи економічної експертизи, сторони спору надають письмову згоду щодо застосування спеціальної процедури та відмови від апеляційного перегляду.

Далі сторони подають вимогу про створення групи експертів (як наразі передбачено п.3 ст.4 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів), але без попереднього проведення консультацій (для економії часу та забезпечення реальної об'єктивної ефективності), в якій також зазначають про намір врегулювати суперечку в рамках спеціальної процедури. Крім того, таку процедуру може бути рекомендовано і з ініціативи групи експертів за наявності відповідних ознак (як відомо, звичної процедури розгляду справи на прийнятність у ОВС СОТ немає, вже створена група експертів визначає такі аспекти як відповідність юрисдикції, дотримання процедурних вимог і т.д., і може відмовити у створенні групи експертів, що п.1 ст.6 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів).

Після цього, повідомляється друга сторона суперечки про намір врегулювати суперечку в рамках спеціальної процедури і дається обмежений строк (10 днів) на надання відповіді, згоди на її застосування. Такий аспект є дискусійним, оскільки формальна незгода призведе до неможливості застосування спеціальної процедури, але мова йде про демократичні цивілізовані держави і навіть у разі вчинення самовільних односторонніх дій однією з них, це не говорить про те, що вона зробила це безпідставно і що до цього не було порушень, або зловживань з боку іншої держави. Тобто така процедура, не створює «презумпцію вини» для будь якої із сторін суперечки.

Після отримання згоди формується група експертів. Пункт 5 статті 8 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів зазначає, що групи експертів складаються з трьох експертів, якщо тільки сторонами спору протягом 10 днів після створення групи не буде досягнуто домовленості про створення групи з п'яти експертів. Але, на мою думку, ефективніше для спеціальної групи закріпити імперативно створення групи з 5 членів. Поясню тепер чому, суперечки про які йдеться мова, часто можуть викликати конфлікт інтересів, а групи експертів складаються в представників країн як членів СОТ і тому, для зменшення потенційних ризиків призначатиметься група з 5 експертів і до групи експертів не зможе входити країна, що є стороною у справі.

Крім цього, вкрай важливим аспектом є те, що наразі рішення в рамках ОВС приймаються консенсусом (п.4 ст.2 Домовленості про правила та процедури вирішення суперечок), такий підхід не є ефективним, тому варто запровадити для спеціальної процедури імперативне правило про прийняття всіх рішень простою більшістю голосів.

Після цього настає етап подання письмових заяв, перелік яких також чітко передбачено, а саме: подання держави-заявника та подання держави-відповідача, в яких сторони по суті суперечки викладатимуть свої міркування. Термін подання заяв становить 3 дні від дати подання вимоги про створення

групи експертів державою-заявником та 5 днів для підготовки та подання заяви державою-відповідачем.

Наступний етап це усне слухання представників держав-членів, яке проводитиметься через 5 днів після подання заяв сторонами, матиме часове обмеження (до 20 хв для однієї сторони суперечки) та може проводитись у режимі відеоконференції.

Далі, заключний етап, що включатиме оцінку доказів та складення звіту групою експертів, на цей етап видається термін до 5 днів. Звіт включатиме стислий виклад фактичних обставин, правову оцінку відповідності дій держав-сторін суперечки нормам СОТ, чіткі висновки та рекомендації. Потім за існуючої процедури звіт розповсюджується серед держав-членів і затверджується (за принципом негативного консенсусу, тобто він не затверджується виключно у разі, якщо всі країни проти). На ознайомлення зі звітом пропонується також надавати короткий проміжок часу, наприклад, 10 днів.

В результаті, весь максимальний термін розгляду справи з моменту подання вимоги до затвердження звіту становить 35 днів. За рахунок того, що термін скорочений у спеціальній процедурі, то шанс ефективного реагування міжнародної спільноти на протиправні дії держави-члена СОТ виростає в рази, порівняно із випадками, коли розгляд затягується на роки. Такий підхід не може означати гіршу якість дослідження доказів або «не вислуховування» думки сторін, бо де-факто аналіз обставин та нормативно-правового врегулювання для кваліфікованого досвідного експерта не потребує роки, навіть за умови, що це багатфакторна справа, але вона потребує вжиття швидких заходів і запізнілі дії корисними та потрібними вже не будуть.

Відсутність апеляції в порядку застосування запропонованої спеціальної процедури дійсно може виглядати «антидемократичним» заходом, але на підтримку своєї дискусійної позиції зазначаю, що по-перше такий підхід

пропонується застосовувати до виключних екстрених випадків, в яких така міра покликана мінімізувати настання негативних ризиків, вона виглядає жорстокою але є необхідною, по-друге її застосування проводиться за добровільної згодою обох держав-членів СОТ або можна залишити можливість апеляційного перегляду, але щоб подання апеляції не зупиняло виконання рішення, до якого дійшла група експертів.

Запропонована процедура дозволить поєднати оперативність правового реагування з дотриманням основних базових принципів належного процесу, забезпечуючи ефективний захист торговельних прав у справах, що потребують невідкладного вирішення.

Відповідно до частини 1 статті 9 Угоди про заснування СОТ продовжує практику прийняття рішень шляхом досягнення консенсусу, яка застосовувалася відповідно до ГАТТ 1947. Але власне саме ця норма надала фактичну можливість США заблокувати призначення нових членів АО СОТ. Пропонується змінити порядок прийняття рішень, шляхом встановлення правила, що рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало $\frac{3}{4}$ держав-членів СОТ. Інакше міжнародна спільнота завжди перебуватиме в ризику, що їй доведеться підлаштовуватись під забаганки окремих держав-членів СОТ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Блокування призначення нових членів АО СОТ зумовлене свідомими умисними системними діями США, які тривали з 2017 року і дотепер.

Основним тригером проблеми є незадоволення Штатами рішеннями АО СОТ в контексті антидемпінгової політики США, практики «zeroing». Офіційно Штати ґрунтують свої дії тим, що АО виходить далеко за межі свого мандату, звинувачують у судовому активізмі, довільному тлумаченні правових норм та що таким чином СОТ втручається у торговельний суверенітет Сполучених Штатів Америки.

В результаті такі односторонні дії США призвели до паралізації діяльності АО СОТ, порушення ряду міжнародно-правових принципів та гарантій, появи «апеляцій у порожнечу», коли сторони оскаржують рішення груп експертів лише для того, щоб не допустити набрання ними юридичної сили та низки інших негативних наслідків.

Водночас у 2020 році на підставі ст. 25 Домовленості про правила та процедури вирішення спорів було укладено Багатосторонню тимчасову апеляційну арбітражну домовленість (MPIA), яка стала цікавою та доречною альтернативною в умовах кризи. В рамках MPIA було введено в механізм апеляційного перегляду звітів ОВС ряд реформ, зокрема здійснено підвищення оперативності розгляду справ (було приблизно 360 днів в АО СОТ, стало близько 74 в MPIA), зокрема завдяки впровадженню процедурних інновацій: лімітів на обсяг письмових подань, обмеження тривалості усних слухань та фільтрації апеляцій щодо фактичних обставин справи. Тобто MPIA виконує роль «лабораторії реформ», а не лише є «пластирем» в системі.

Для вирішення існуючої проблеми та забезпечення ефективності, результативності діяльності ОВС СОТ в цілому пропонується ввести окремі реформи. Серед них запровадження єдиного 8-річного терміну повноважень без права перепризначення, що дозволить мінімізувати політичний тиск на арбітрів, усунути конфлікт інтересів, пов'язаний із необхідністю повторного консенсуального погодження кандидатур, та забезпечити стабільність правозастосовної практики.

Також внести зміни в контексті конкретизації повноважень АО СОТ щодо перегляду виключно правових питань, щоб на практиці не відбувався перегляд фактичних обставин справи в апеляції (відповідні зміни до ст.17 Домовленості), і узгодити цю норму зі статтею 3.2 Домовленості конкретизувавши, що АО виконує нагляд за виконання законних вимог групою експертів ОВС СОТ, але не оцінює фактичні обставини справи. Крім цього, варто закріпити, що звіти АО СОТ є допоміжним джерелом права для забезпечення послідовності практики і однозначного тлумачення норм. Такий

підхід забезпечить передбачуваність системи без надання судовим рішенням статусу джерела права, що не передбачено установчими угодами СОТ.

Також вмотивовано існуючу потребу у впровадженні спеціальної процедури для окремих категорій справ, вона буде прискореною та проводитиметься за клопотанням самих сторін у спорах, що мають системне значення для міжнародної торгівлі, наприклад, у разі заходів, які загрожують стабільності глобальних ланцюгів постачання. Пропонується її застосування виключно за добровільною згодою сторін і їх відмовою від апеляційного перегляду спору (або розглядається також альтернатива збереження можливості апеляційного перегляду, але без зупинення виконання рішення групи експертів). Така пропозиція є дуже важливою, так як вона дозволить оперативно реагувати на гострі торговельні конфлікти та протекціоністські заходи і бути де факто дієвим механізмом.

Крім цього, обов'язково необхідно замінити порядок прийняття рішень державами-членами СОТ з консенсусу на $\frac{3}{4}$ голосів, так як існуюча наразі норма прямо дозволяє вчиняти недобросовісним «гравцям» свавільні односторонні дії, яскравим прикладом чого є блокування АО СОТ з боку США.

РОЗДІЛ III.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ВРЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРЕЧОК У МІЖНАРОДНОМУ ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПРАВІ

3.1. Глобальні політико-економічні тенденції та їхній вплив на еволюцію системи врегулювання міжнародних торговельних суперечок

Нижче надаю структуровану таблицю із зазначенням деяких (але звісно не всіх), глобальних тенденцій, що впливають на міжнародну торгівлю і, вірогідно, матимуть своє відображення і на системі врегулювання міжнародних суперечок.

Таблиця 2

	Тенденція	Зміст та прояви	Структурні економічні наслідки	Можливий вплив на міжнародну торгівлю та систему врегулювання суперечок
1.	Прискорений розвиток штучного інтелекту та зростання інвестицій у високі технології [95]	Масштабні державні й приватні інвестиції в AI у США, Китаї та інших провідних економіках та зростання капіталізації технологічних компаній.	1. Посилення технологічної конкуренції між державами. 2. Підвищення ролі промислової та інноваційної політики. 3. Ризик фінансових дисбалансів у технологічному секторі.	1. Зростання кількості спорів щодо державних субсидій, експортного контролю та обмежень доступу до критичних технологій. 2. Ускладнення застосування винятків із міркувань національної безпеки.

2.	Фрагментація глобальної торговельної системи [96]	Поширення тарифних і нетарифних бар'єрів, використання торговельних обмежень як інструменту геоекономічної політики.	1. Зниження ефективності глобальних ланцюгів доданої вартості. 2. Регіоналізація торгівлі. 3. Зростання витрат для бізнесу.	1. Ослаблення ролі багатосторонніх правил. 2. Збільшення кількості торговельних суперечок. 3. Зростання значення двосторонніх і регіональних механізмів врегулювання.
3.	Асиметрична адаптація держав до зростання експорту Китаю [97]	Скорочення імпорту Китаю з боку США, збереження високого рівня торговельної інтеграції з ASEAN, посилення торговельного захисту в ЄС.	1. Перерозподіл торговельних потоків. 2. Зростання конкуренції на внутрішніх ринках та третіх ринках.	Активніше застосування антидемпінгових, антисубсидійних та захисних заходів.
4.	Зміна структури володіння державним боргом [98]	Скорочення балансів центральних банків та зростання ролі приватних інвесторів у фінансуванні державного боргу.	1. Підвищення вартості запозичень. 2. Посилення фіскальних обмежень для урядів	Зменшення готовності держав брати на себе економічні витрати, пов'язані з виконанням рішень у торговельних спорах.
5.	Розвиток токенизованих транскордонних платіжних систем [99]	Тестування та впровадження цифрових платіжних платформ і CBDC поза традиційною кореспондентською	1. Фрагментація міжнародної фінансової інфраструктури. 2. Зниження транзакційних витрат між	Потенційне виникнення спорів щодо доступу до фінансових послуг, технічних стандартів і режимів регулювання.

		банківською системою.	окремими групами країн.	
6.	Поступова дедоларизація та формування геоекономічних блоків [100]	Розширення використання альтернативних валют і платіжних механізмів у міжнародних розрахунках.	Зменшення універсальності долара як міжнародної розрахункової валюти та зростання ролі регіональних фінансових центрів	1. Ускладнення уніфікованого застосування торговельних правил. 2. Зниження ефективності міжнародних механізмів врегулювання спорів. 3. Підвищення транзакційних та регуляторних ризиків.
7.	Фіскальний активізм за умов високого боргового навантаження [101]	Збереження масштабних бюджетних стимулів у провідних економіках на тлі рекордних рівнів державного боргу	Посилення боргових і інфляційних ризиків.	Зростання кількості спорів щодо державної допомоги, субсидій та промислової політики, що також зумовить підвищений тиск на чинні правила СОТ
8.	Зміна поведінки фінансових ринків у відповідь на політичні шоки [102]	Зменшення короткострокової реакції ринків на політичні події та зосередження на фундаментальних економічних показниках.	Підвищена волатильність у разі накопичення структурних ризиків і можливість різких корекцій.	Зростання невизначеності для торговельної політики; підвищений попит на більш гнучкі та адаптивні механізми врегулювання суперечок.

Варто зазначити, що окремі аспекти необхідно пояснити детальніше. Наприклад, зміну структури володіння державним боргом та вірогідні наслідки цього для ОВС СОТ (п.4). З проведеного дослідження я зробила висновок про те, що державний борг нерідко фінансується за рахунок купівлі державних облігацій на вторинному ринку банками, інвесторами і т.д. (типу як в Україні існує ОВДП, так і в інших країнах аналогічні можливості).

У попередні роки центральні банки здійснювали масштабні покупки державних облігацій на вторинному ринку в межах програм кількісного пом'якшення з метою зниження довгострокових відсоткових ставок та підтримки бюджетного фінансування в умовах різкого зростання дефіцитів бюджету. Зараз, в умовах інфляції, програма кількісного пом'якшення (це поясню на прикладі бюджетної кризи: центральний банк купує внутрішні державні облігації - в державний бюджет поступають гроші і таким чином проблема дефіциту бюджету зменшується) не є ефективною, а навпаки лише сприятиме зростанню цін (бо інфляція функціонує коли за умов наявності грошей і попиту створюється дефіцит пропозиції, стрімке та стабільне зростання цін) і тому зараз внутрішні державні облігації більшою мірою стали купуватись приватним сектором економіки, що в свою чергу призвело до зростання державних бюджетних витрат (так як приватні інвестори більшою мірою оцінюють ризики та для них переважне значення має дохідність), зменшується у держав фінансовий простір, а також стала більшою політична та фінансова «чутливість» країни, так як зацікавленість приватного сектору взаємозалежна від ризиків, політичної та економічної ситуації та інших факторів, які впливають на дохідність внутрішніх державних облігацій. [103]

Внаслідок таких змін і «напруження» у бюджеті країни допускаються такі наслідки для ОВС СОТ як затримка виконання рішень, бо спори на практиці часто тягнуть прямо або опосередковано грошові витрати і вірогідно, країна з меншими втратами зголоситься на контрзаходи які застосовуються в рамках СОТ, ніж на процедурне врегулювання суперечок.

Далі, стосовно пункту 5 Таблиці 2, а саме - розвитку токенизованих транскордонних платіжних систем і на що це впливає. Проблема полягає у поступовому зростанні ролі альтернативних платіжних та розрахункових інфраструктур, які витісняють класичну кореспондентську модель міжбанківських переказів, що традиційно здійснювалася за схемою «банк-відправник – кореспондентський банк – кореспондентський банк – банк-отримувач». [104]

Зараз починають набирати попити токенизовані транскордонні платежі, для яких не треба шляхи через декілька банків, платежі можуть здійснюватися між країнами напряму, за умови якщо вони підключені до спеціальної платформи. Цікавий аспект в даному випадку полягає у тому, що групи країн формують власні платформи переказів, до яких різні правила доступу і вимоги, це називають експерти фрагментацією міжнародної фінансової інфраструктури. Адміністратори таких платформ надають доступи, визначають умови. Такі платформи дозволяють здійснювати перекази без зайвих витрат, таких як комісія, валютні конверсії і операційні затримки часові. В майбутньому можуть бути спори стосовно доступу та умов доступу до таких платформ, так як вони зменшують витрати і дозволяють здійснювати розрахунки напряму. [105]

Також хотіла прояснити ситуацію з «політичними шоками». Дедалі більше країн стають більш стабільними в контексті реакцій на політичні події, зміни політики уряду і т.д. Але це може під собою ховати накопичення структурних ризиків та мати наслідком раптові і суттєві фінансові корекції, наприклад різку та неочікувану зміну валютного курсу, зміну цін на сировину та кризи. В свою чергу такі зміни поглиблюють невизначеність в міжнародній торгівлі в цілому і звісно відобразиться на СОТ. Держави, які дотримуються правил міжнародної торгівлі, можуть опинитися в ситуації, коли раптові фінансові коливання змушують їх змінювати торговельну політику, наприклад через валютні коливання, субсидії на підтримку експорту або запровадження

тимчасових тарифних обмежень. Такі дії автоматично підвищують ризик торговельних спорів, оскільки навіть законні заходи, спрямовані на стабілізацію національної економіки, можуть розглядатися іншими членами СОТ як порушення принципу рівних умов торгівлі або правила про недискримінаційний доступ до ринку. [106]

3.2. Роль та значення інших міжнародних квазі-судових та арбітражних інституцій у врегулюванні торговельних спорів

FTA загалом передбачають частіше за всі одну з таких можливостей врегулювання суперечок: держава проти держави, інвестор проти держави, експертні або консультативні процедури.

У випадку суперечок типу «держава проти держави», то тут одна держава подає позов проти другої через порушення регіональної угоди. Розгляд відбувається через арбітраж або спеціальні панелі експертів, які в свою чергу складаються з незалежних фахівців. Для наочності варто зазначити такі угоди як NAFTA (тепер USMCA, входять США, Канада та Мексика) або ж MERCOSUR (входять Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай). [111]

FTAs функціонують паралельно з СОТ та передбачають власні механізми врегулювання суперечок, що є альтернативою (в окремих випадках - доповненням) до ОВС СОТ. Механізми врегулювання суперечок в рамках FTAs експерти класифікують за такими основними групами:

(1) *ownrule* – коли положеннями угоди передбачено, що сторони суперечки можуть врегулювати спір лише через органи, що утворені відповідно до цієї угоди;

(2) *birule* – коли угода передбачає можливість вибору між внутрішнім механізмом FTA та ОВС СОТ (наприклад, угода між Чилі та ЄС);

(3) wtorule – коли в угоді визначено, що для врегулювання спору сторони мають використовувати ОВС СОТ;

(4) немає спеціальних положень – коли угодою не передбачено конкретний механізм врегулювання спору і вони вирішуються або шляхом проведення політичних консультацій, або за замовчування через СОТ, або іншим способами. [120]

Стосовно співвідношення норм угод СОТ та FTAs, то останні часто містять положення «СОТ-плюс» (коли врегульовуються більш глибоко окремі спеціалізовані аспекти, що в цілому вже врегульовані в рамках СОТ), або «СОТ-екстра» (коли врегульовуються ті питання, що не врегульовано правом СОТ).

Хоча, як і зазначалось раніше, фрагментація (зокрема, укладання і застосування FTAs) містить багато позитивних аспектів, але призводить на практиці до того, що різні механізми врегулювання спорів по-різному тлумачать ті самі норми (наприклад, Конвенції Міжнародної організації праці №81 1947 року про інспекцію праці у промисловості й торгівлі). Відбувається дублювання форумів, так як сторони можуть ініціювати розгляд одного спору в різних системах врегулювання суперечок (наприклад, NAFTA і ОВС СОТ). Крім цього, позивачі можуть обирати ту інституцію, чиї процедурні норми або попередня практика є більш сприятливими для їхньої позиції. Але для цього існують окремі запобіжні заходи, наприклад, стаття 2005(4) NAFTA прямо вказувала, що певні спори (щодо стандартів, довкілля чи здоров'я) мають розглядатися виключно за процедурами NAFTA, навіть якщо вони підпадають під юрисдикцію СОТ. [121]

Говорячи саме про систему врегулювання спорів в рамках FTAs, важливо зазначити, що це не така налагоджена чітко організована система як ОВС СОТ. На практиці держави віддають перевагу консультаціям і дипломатичному врегулюванню, тоді як формальні панелі запускаються лише

у виняткових випадках. Наприклад, у межах CAFTA-DR Сполученими Штатами було ініційовано спір проти Гватемали (*Guatemala - Trade-Related Issues*) стосовно трудового права, зокрема права на об'єднання та колективні переговори. Не дивлячись на те, що панель дійсно встановила наявність порушень, у застосуванні санкцій було відмовлено, так як не було доведено впливу порушень на торгівлю. В рамках Угоди Південної Кореї та ЄС передбачено врегулювання спору через консультації, потім створюється група експертів і надаються сторонам рекомендації. Такий підхід науковці окреслюють як «м'який enforcement», тому що вона не є орієнтованою на примусове виконання, санкції і т.д.

Одним з найбільш тривалих та відомих спорів є *Softwood Lumber Disputes* (США проти Канади) в рамках угоди NAFTA, в якому США стверджували, що Канада субсидує лісову промисловість через що встановлює штучно занижену вартість деревини. В результаті сторони прийшли до компромісної політичної угоди *Softwood Lumber Agreement 2006*, США повернули частину сплаченого мита, а Канада погодилася на обмеження експорту / експортні квоти / експортні податки (залежно від ринкової ціни деревини). [122]

Одним з найбільш ефективний і прогресивних прикладів врегулювання суперечок крім ОВС СОТ, є також механізм врегулювання суперечок в рамках Поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі (DCFTA) між Україною та ЄС, що запровадила квазі-судову модель арбітражу. Арбітражна група в даному випадку складається з 3 арбітрів, що обираються з переліку експертів, який складається з 15 осіб (по п'ять від кожної сторони спору і 5 громадян третіх країн) відповідно до ч.1 ст.323 DCFTA. Згідно статті 304 DCFTA Механізм стосується спорів щодо тлумачення та правозастосування положень Розділу IV. Первинним етапом є проведення консультацій: «Сторони повинні намагатися вирішити будь-який спір шляхом добросовісних консультацій з метою досягнення взаємоузгодженого рішення. Письмовий запит має

ідентифікувати спірний захід. Встановлено терміни: 30 днів для загальних питань, 15 днів для термінових справ (наприклад, щодо товарів, що швидко псуються) та лише 3 дні для суперечок щодо транспортування енергоносіїв через мережі» - ст.305 DCFTA. У разі якщо консультації не є результативними, тоді застосовується арбітражний розгляд, рішення виносяться протягом 120 днів (для термінових справ - 60 днів, для енергетичних суперечок - 40 днів) – ч.2, 3 ст.310 DCFTA. Також варто звернути увагу на правило, закріплене у статті 322, згідно якої якщо суперечка стосується тлумачення положень законодавства ЄС (наприклад, у сферах технічних бар'єрів, державних закупівель чи конкуренції), арбітражна панель зобов'язана звернутися до Суду Європейського Союзу за роз'ясненням, яке є обов'язковим для панелі. [107]

Статті 327 – 336 DCFTA передбачають процедуру медіації, що є добровільною та гнучкою процедурою, створеною для пошуку взаємоузгодженого рішення за допомогою посередника (фасилітатора). Також важливою нормою є стаття 477, відповідно до якої будь-яка сторона може передати до Суду ЄС будь-яку суперечку, пов'язану з тлумаченням, виконанням або добросовісним застосуванням цієї Угоди.

Особливим є те, що DCFTA передбачає, що при арбітражному розгляді експерти мають обов'язково дотримуватись практики СОТ при розгляді ідентичних зобов'язань, крім цього застосовувати Віденську конвенцію про право міжнародних договорів (звичаєві правила) для тлумачення норм міжнародного публічного права. [108]

Частина 2 статті 324 DCFTA закріплює заборону подвійного розгляд спору («fork in the road»), тобто у випадку коли сторона ініціює розгляд спору за допомогою одного механізму, то вона не може щодо цього самого спору звернутись в інший. Також окремі положення прямо інкорпорують статті ГАТТ, наприклад ст. 34 щодо національного режиму, ст. 35 винятки з міркувань безпеки, моралі і т.д., ст. 33 щодо зборів, ст. 46 стосовно антидемпінгу.

В рамках цієї угоди відбувся спір між Україною та ЄС щодо тимчасової заборони Україною експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді, 2015 - 2020 рр. (*Ukraine - Export Prohibition on Unprocessed Wood*). Арбітраж в окремих аспектах підтримав Україну, зокрема щодо заборони експорту цінних та рідкісних порід дерев, бо він є виправданим згідно ст. XX(b) Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року (захист життя і здоров'я рослин), таке обмеження переслідує легітимну мету і України діяла за принципом *good faith*. Але водночас арбітраж не погодився з мораторієм на експорт лісу-кругляку, зазначивши що це не підпадає під винятки в розумінні ст. XX GATT і що захід мав ознаки прихованого протекціонізму. [109]

Як вже зазначалось раніше, одним із базових аспектів міжнародної торгівлі є також ФТА, які є міжнародними договорами між двома чи більше країнами і встановлюють між ними правила спрощеної торгівлі, можуть зменшувати чи скасовувати митні збори, визначають в якому порядку буд відбуватись захист інвестицій та вирішення інших суперечок. [110]

Далі, тип «інвестор проти держави». У випадку, коли регіональна угода містить залучення інвестицій, то зазвичай передбачає і можливість для інвестора подати позов проти держави, коли вона порушує права інвестора. Це можуть бути випадки експропріації, наприклад, або дискримінаційні певні дії. Це такі угоди як СЕТА (Канада та ЄС), EU-Vietnam FTA (В'єтнам та ЄС). [112]

Часто ФТА можуть передбачати постійні комітети або панелі експертів, що намагаються врегулювати суперечку до того, як сторони звернуться до арбітражу. Наприклад, Joint Committees які є спеціальними структурами, створеними в рамках регіональних угод ЄС і не є окремою самостійною інституцією. Метою діяльності цієї структури є контроль виконання угоди та вирішення проблем в рамках цієї угоди на ранньому етапі шляхом здійснення обговорення, надання консультацій та експертних висновків, надання рекомендацій. [113]

Також міжнародні торговельні суперечки можуть врегульовуватись і арбітражем. Для цього або в договорі між державами має бути «арбітражне застереження» або сторони мають підписати ще й окрему арбітражну угоду. Основними арбітражними інституціями (не прив'язаними до ФТА) є Міжнародна торгова палата, Лондонський міжнародний арбітражний суд, Сінгапурський міжнародний арбітражний центр, Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма, Гонконгський міжнародний арбітражний центр та інші. Також є спеціалізовані арбітражі, такі як Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів. [114]

3.3. Вплив безпекових викликів і застосування аргументу «національної безпеки» на розвиток міжнародного торговельного права (на прикладі збройної агресії РФ проти України)

В контексті збройної агресії, яка суттєво трансформує умови функціонування міжнародної торговельної системи, важливо звернути увагу на винятки, що передбачені статтями XX та XXI ГАТТ 1947 року, що дозволяють в окремих випадках державам-членам СОТ відступати від зобов'язань і лібералізації торгівлі. [115]

Принцип заборони застосування агресії є закріпленим в низці міжнародних нормативно-правових актів, зокрема Статуті ООН ч.4 ст.2 передбачає наступне:

«Усі Члени утримуються в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності, або політичної незалежності будь-якої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй».

Згідно ст. 51 Статуту ООН: «Статут жодним чином не обмежує невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону у разі збройного нападу на Члена Організації, до того часу, поки Рада Безпеки не здійснить заходів, необхідних для підтримання міжнародного миру та безпеки.

Заходи, вжиті Членами Організації Об'єднаних Націй при здійсненні цього права на самооборону, негайно повідомляються Раді Безпеки і жодним чином не зачіпають повноваження і відповідальність Ради Безпеки відповідно до цього Статуту щодо вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме необхідними для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки». [116]

І тут дуже актуальними виступає застосування винятків з міркувань безпеки, передбаченими ст. XXI ГАТТ, водночас існуюча конструкція статті не містить розмежування між державою-агресором та державою-жертвою такої агресії, винятки є доволі універсальними та формальними, вони наче стосуються всіх держав-членів СОТ, не зважаючи на їхню поведінку (легітимну або протиправну). Це створює потенційно проблемну ситуацію, за якої держава-агресор може посилатися на ті самі положення, що й держава, яка захищається.

Є показовою справа *Russia - Measures Concerning Traffic in Transit (DS512)*, де група експертів СОТ вперше здійснила тлумачення ст. XXI ГАТТ. Група експертів зазначила, що ця стаття не є повністю self-judging, але водночас надає широкий розсуд державам у питанні тлумачення «суттєвих інтересів безпеки», «надзвичайної ситуації» і, відповідно, простір для зловживання. [117]

Тобто, в результаті виникає прогалина у міжнародному торговельному праві, зокрема наразі воно не містить відповіді на такі питання:

- (1) Чи має враховуватись статус держави-члена СОТ в контексті міжнародно-протиправної поведінки для застосування винятків, передбачених статтею XXI ГАТТ?
- (2) Чи варто запровадити диференційований підхід?
- (3) Як саме має оцінюватись пропорційність вжиття заходів з міркувань безпеки для запобігання зловживання?

Доцільним було б здійснення тлумачення ст. XXI ГАТТ з огляду на загальну суть міжнародного права, включаючи заборону застосування агресії

і зловживання правами. І це має далеко не лише техніко-юридичний характер, адже обставини збройного конфлікту сформували необхідність гнучкого та контекстуального підходу до їх тлумачення, що водночас ставить перед наукою і практикою низку нових важливих та цікавих викликів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІДУ III

Наразі система врегулювання спорів у сфері торговельного права є на етапі трансформації, через стрімкі зміни у суспільстві, зокрема і політично-економічними змінами, розвитком штучного інтелекту, і фрагментацією міжнародного права. Важливим також є і те, що поступове зростання ролі промислової політики, державних субсидій відповідно призводить до зростання кількості спорів, що охоплюють не лише економічні питання, а і національної безпеки та державного суверенітету. Вплив мають, наприклад, і зміна структури володіння державним боргом, яка можливо породжуватиме нові виклики для ОВС СОТ і підвищує фіскальну чутливість держав-членів СОТ. Також свою роль відіграють і токенизовані транскордонні платежі, що активно наразі продовжують свій розвиток і створюють фрагментацію фінансової інфраструктури. Це матиме вплив на подальші спори в контексті доступу до фінансових платформ, які раніше не були актуальними.

Особливу увагу слід приділити квазі-судовим механізмам врегулювання торговельних спорів, зокрема передбаченому у DCFTA між Україною та ЄС та ФТА. Власне, DCFTA передбачає вирішення спорів шляхом арбітражу (глава 14 DCFTA), або шляхом медіації (статті 327 - 336 DCFTA). Процедура арбітражу, передбачена цією угодою, є доволі схожою на механізм ОВС СОТ, адже також первинно передбачені консультації сторін, а потім розгляд справи групою експертів. Позитивним є те, що ця угода передбачає чіткі часові рамки і можливість звернення до Суду Європейського Союзу (стаття 477 Угоди). Також закріплено у ч.2 ст. 324 DCFTA заборону подвійного розгляду однієї

справи в рамках різних механізмів врегулювання міжнародних торговельних суперечок.

Також цікавим є те, що збройна агресія РФ проти України висвітлила деякі проблемні аспекти в контексті практичного застосування статті XXI ГАТТ. Зокрема те, що відсутня диференціація між тлумаченням таких понять як «держава-агресор» і «держава-жертва», не встановлено особливостей застосування чи не застосування обмежень в розумінні статті XXI в залежності від такого статусу, що створює простір для зловживання аргументом «національної безпеки». Тобто є потреба у впровадженні відповідного диференційованого підходу та забезпечення тлумачення в практичного правозастосування норм торговельного права крізь контекст міжнародного права в цілому, зокрема і Статуту ООН, Північноатлантичного договору (1949), Заключного акту Ради з безпеки і співробітництва в Європі (1975). Таким чином буде можливим запобігти використанню агресором правової прогалини для власних інтересів і зловживання.

ВИСНОВКИ

Відповідаючи на дослідницьке питання магістерського дослідження, варто зазначити наступне. Криза системи врегулювання суперечок СОТ є багатоаспектним явищем, що зумовлене водночас і інституційними обмеженнями, і політикою окремих держав-членів СОТ, а також неадаптованими нормами угод СОТ. Якщо говорити більш предметно, то основним політико-правовим чинником, що зумовив кризу ОВС СОТ через блокування АО, є політика США, а власне її системні дії, спрямовані безпосередньо на блокування призначення нових членів АО СОТ, що почались з 2017 року і остаточно паралізації АО відбулась у 2019 році.

Справжньою причиною жорсткої позиції Штатів, є незадоволення рішеннями АО в контексті антидемпінгової політики, а саме практики «zeroing». На офіційному рівні США вмотивовували свої дії через звинувачення АО СОТ в судовому активізмі, порушенні строків, неправильному тлумаченні норм та їх застосуванні і порушенні їх національного суверенітету.

Власне, процедурну можливість таким свавільним діям надає ч.1 ст.9 Угоди про заснування СОТ, що передбачає прийняття рішень шляхом консенсусу і водночас держави-члени СОТ можуть таким чином в односторонньому порядку заблокувати прийняття будь якого рішення, що, власне, і було зроблено зловмисно США. Наслідками таких дій, крім паралізації АО в цілому, є також надання державам-членам просто для зловживання шляхом подання «апеляцій в порожнечу», тобто коли сторони оскаржують рішення груп експертів лише для того, щоб не допустити набрання ними юридичної сили, що фактично нівелює обов'язковість юрисдикції.

Крім цього, відбувається все більш глибока фрагментація міжнародного торговельного права, що з однієї сторони є показником його постійного

розвитку, а з іншого сприяє появі низки нових викликів, зокрема неоднозначної практики правозастосування і тлумачення, а також «forum shopping» і правової невизначеності в цілому. Поруч з ОВС СОТ функціонують FTAs, якими передбачено власні механізми врегулювання спорів. На практиці в межах цього механізму переважають консультаційні та політико-дипломатичні способи врегулювання. Наприклад, у спорі SAFTA-DR щодо трудових стандартів у Гватемалі панель визнала порушення, але санкції не були застосовані через відсутність доведеного впливу на торгівлю. Аналогічно, у межах Угоди ЄС та Кореї спори вирішуються через консультації та групи експертів і рішення мають рекомендаційний характер, що є втіленням «м'якого enforcement». Важливим міжнародним прецедентом є справа *Softwood Lumber* (США проти Канади, в рамках угоди NAFTA), предметом якої був конфлікт щодо субсидій у лісовій галузі, який врегульовано політичним компромісом(окремою угодою - *Softwood Lumber Agreement* 2006), що підкреслює домінування переговорних рішень навіть у тривалих конфліктах.

Проблемні аспекти також виявлено у правозастосуванні винятків з міркувань безпеки в рамках СОТ, зокрема передбачених статтею XXI GATT 1994, серед яких - відсутність диференціації правового статусу «держави-агресора» та «держави-жертви», що зумовлює неможливість чіткого розмежування застосування заходів безпеки щодо сторін збройного конфлікту.

Варто зазначити, що 26 - 29 березня 2026 року в Яунде (Камерун) відбулась конференція СОТ, на якій обговорювались найбільш актуальні для питання, в тому числі криза організації і проблематика досягнення консенсусу, але поки що конкретних дієвих рішень прийнято не було.

Для подолання існуючих проблем, детально описаних у самій роботі, пропонується внесення окремих змін до існуючої системи, в першу чергу змінити порядок прийняття рішень в СОТ. Наразі частина 1 статті 9 Угоди про

заснування СОТ передбачає прийняття рішень шляхом консенсусу, а пропонується забезпечити прийняття рішень $\frac{3}{4}$ голосів, таким чином вдасться уникнути блокування прийняття рішення внаслідок незгоди з ним одної держави-члена СОТ.

Також пропонується створити єдиний 8-річний термін повноважень для членів АО СОТ, без права перепризначення, що сприятиме усуненню політичного тиску на арбітрів та забезпеченню їх незалежності, бо механізм з можливістю їх перепризначення робить їх більш вразливими від прихильності держав-членів СОТ.

Крім, цього варто запровадити спеціальну процедуру для спорів, що мають системне значення для міжнародної торговельної системи (зокрема, становлять загрозу глобальним ланцюгам постачання, передбачають масові обмеження експорту або імпорту життєво необхідних товарів.). Така потреба зумовлена тим, що у випадках запровадження односторонніх тарифних заходів (як у випадку торговельної війни США та КНР 2018-2020 рр.), вони впливають не лише на дві країни-сторони конфлікту, а зачіпають інтереси усієї міжнародної спільноти.

Також є значна проблема (на думку США) стосовно застосування прецеденту АО в рішеннях як обов'язкового і використовує підхід «cogent reasons» (відхилятися від попередньої практики лише за вагомих підстав). З аналізованої практики можна стверджувати, що АО дійсно посиляється на свої попередні рішення. Водночас, стаття 3.2 Домовленості закріплює обов'язок забезпечувати послідовність і передбачуваність винесених рішень. Тому можливо варто доповнити статтю 17 Домовленості наступним застереженням: «Звіт Групи експертів та АО має обов'язкову юридичну силу лише для сторін спору, за результатом розгляду якого був прийнятий. Попередні рішення можуть враховуватися у подальших спорах лише як допоміжне джерело тлумачення положень Угод СОТ, з метою сприяння послідовності та передбачуваності рішень. Використання попередніх звітів як допоміжного

джерела не обмежує повноваження АО відійти від правової позиції, викладеної у попередньо ухваленому рішенні».

Також варто запровадити критерії оцінки пропорційності вжиття заходів з міркувань безпеки для запобігання зловживанням. Зокрема у рішенні *Russia - Measures Concerning Traffic in Transit (DS512)* група експертів встановила, що обговорювана стаття хоча не є повністю self-judging, але надає широкий розсуд державам у питанні тлумачення «суттєвих інтересів безпеки», «надзвичайної ситуації». Формулювання статті є формальним, а тому варто підійти до нього з практичної точки зору і передбачити у ній закріплення того, у яких випадках і до яких держав-членів застосовувані винятки з міркувань безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Eyo-Udo, N. L., Apeh, C. E., & Agho, M. O. (2025). International trade law in the modern world: A review of evolving practices and agreements. *International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation*, 6(1), 125–134.
https://www.allmultidisciplinaryjournal.com/uploads/archives/20250118182718_MGE-2025-1-125.1.pdf
2. Senti, R. (2025). *Aktuelle Probleme der WTO*. Springer Gabler.
<https://books.google.com/books?hl=uk&lr=&id=MZNYEQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=ab+wto+&ots=c82VlksSHo&sig=VF5JGNLmSuO5v0luSO1DeLO6Sh4>
3. Keng, R. (2025). *The WTO Dispute Settlement Crisis: From Institutional Success to Systemic Breakdown*. SSRN 5373693.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5373693
4. Hao, X. (2025). From paralysis to renewal: Crisis tracing and systemic reform of the WTO dispute settlement mechanism. *Revista de Direito Internacional e Globalização Econômica*, 11(2).
<https://revistas.pucsp.br/DIGE/article/view/71592>
5. Pelc, K. (2025). Institutional innovation in response to backlash: How members are circumventing the WTO impasse. *The Review of International Organizations*, 20(1).
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11558-024-09579-8>
6. Quibria, M. G. (2025). *The WTO at a Crossroads: Crisis, Reform, and the Future of Multilateral Trade Governance*. SSRN 5906803.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5906803
7. Larasati, K. K., & Yaakub, A. H. B. (2025). Challenges and legal strategies of Indonesia in global trade agreements in the era of fragmentation. *LIBERATICA: Jurnal Hukum i Keadilan*, 2(1).
<https://ejournal.unesa.ac.id/index.php/liberatica/article/view/67658>

8. Witts, N. N. (2025). An analysis of the successes and failures of the World Trade Organization (WTO). *Journal of Advanced Management Science*, 13(2).
<https://www.joams.com/2025/JOAMS-V13N2-41.pdf>
9. Svetlicinii, A., & Su, X. (2025). The unsettled governance of the dual-use items under Article XXI (b)(ii) GATT: A new battleground for WTO security exceptions. *World Trade Review*, 24(1).
<https://www.cambridge.org/core/journals/world-trade-review/article/unsettled-governance-of-the-dualuse-items-under-article-xxibii-gatt-a-new-battleground-for-wto-security-exceptions/071590D5A337BE8E7A2FF35ABAC6C96A>
10. Crowley, M. A. (2003). An introduction to the WTO and GATT. *Economic Perspectives*. <file:///C:/Users/User/Downloads/4qeppart4-pdf.pdf>
11. Marceau, G. (Ed.). (2018). *A history of law and lawyers in the GATT/WTO: The development of the rule of law in the multilateral trading system*. Cambridge University Press.
12. Brandi, C., & Helble, M. (2011). *The end of GATT-WTO history?—Reflections on the future of the post-Doha World Trade Organization*. German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE).
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/199368/1/die-dp-2011-13.pdf>
13. Abuseridze, G. (2021). The role of the WTO in the development of international trade: History, problems and perspectives of international trade law. *Proceedings of the International Scientific Conference*.
https://science.rsu.lv/ws/files/33993860/The_Role_of_the_WTO_in_the_Development_of_International_Trade.pdf
14. Petersmann, E. U. (2019). How should WTO members react to their WTO crises? *World Trade Review*, 18(3).
<https://scholar.archive.org/work/fn5qosuvdzhbnjstlhtszewbja/access/wayback/https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/7229228489DBFB820CE468F5242229D0/S1474745619>

[000144a.pdf/div-class-title-how-should-wto-members-react-to-their-wto-crises-div.pdf](#)

15. Petersmann, E.-U. (1994). The dispute settlement system of the World Trade Organization and the evolution of the GATT dispute settlement system since 1948. *Common Market Law Review*, 31(6), 1157–1244.
16. Mavroidis P. C. *The WTO Dispute Settlement System: How, Why and Where?* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2022.
17. Schöfer, T., & Weinhardt, C. (2022). Developing-country status at the WTO: the divergent strategies of Brazil, India and China. *International Affairs*, 98(6), 1937–1957.
18. Meena, R. (2023). Historical evolution of intellectual property rights within the World Trade Organization framework. Maharishi Law School, Maharishi University of Information Technology, Uttar Pradesh, India.
19. World Trade Organization. (2014, November 27). Peru – Additional duty on imports of certain agricultural products: Report of the Panel (WT/DS457/R). <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/DS/457R.pdf&Open=True>
20. World Trade Organization. (2015, July 20). Peru – Additional duty on imports of certain agricultural products: Report of the Appellate Body (WT/DS457/AB/R). <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/DS/457ABR.pdf&Open=True>
21. World Trade Organization. (1996, October 4). Japan – Taxes on alcoholic beverages: Report of the Appellate Body (WT/DS8/AB/R). <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/DS/8ABR.pdf&Open=True>, World Trade Organization. (1997, December 19). India – Patent protection for pharmaceutical and agricultural chemical products: Report of the Appellate Body (WT/DS50/AB/R). <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/DS/50ABR.pdf&Open=True>, World Trade Organization. (1998, October 12).

- United States – Import prohibition of certain shrimp and shrimp products: Report of the Appellate Body (WT/DS58/AB/R).
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/58abr.pdf
22. Домовленість про правила та процедури вирішення спорів: Додаток 2 до Угоди про заснування Світової організації торгівлі від 15 квіт. 1994 р.: офіц. пер. станом на 15 квіт. 1994 р. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019.
23. Hilf, M. (2001). Power, rules and principles - which orientation for WTO/GATT law? Journal of International Economic Law, 4(1), 111–130.
24. Akinsola, O. K. (2023). World Trade Organization (WTO) regulations: Understanding the principles and agreements underpinning the global trading system including dispute resolution mechanisms. International Law Journal.
<https://www.ilawjournal.org>.
25. World Trade Organization. (1998). European Communities - Measures Concerning Meat and Meat Products (Hormones) (DS26). Report of the Appellate Body.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds26_e.htm
26. Hilf, M. (2001). Power, rules and principles - which orientation for WTO/GATT law? Journal of International Economic Law, 4(1), 111–130.
27. World Trade Organization. (1997, April 25). United States - Measure affecting imports of woven wool shirts and blouses from India: Report of the Appellate Body (WT/DS33/AB/R).
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/33abr.pdf
28. World Trade Organization. (n.d.). Legal issues arising in WTO dispute settlement proceedings (Dispute Settlement System Training Module, Chapter 10).
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c10s4p1_e.htm.

29. World Trade Organization. (1997). United States — Measures Affecting Imports of Woven Wool Shirts and Blouses from India (DS33). Report of the Appellate Body.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds33_e.htm.
30. USAID Trade Policy Project. (n.d.). Manual on the dispute settlement mechanism within the World Trade Organization. Ministry of Economy of Ukraine. <https://me.gov.ua/view/12701b53-51b8-4eb1-824e-7c51baf9f596>.
31. Staiger, R. W. (2003). A role for the WTO. In K. Basu, H. Horn, L. Román, & J. Shapiro (Eds.), *The Political Economy of International Trade Law*. Cambridge University Press.
32. Barnor, C., Adu-Twumwaah, D., & Osei, P. H. (2015). The role and functions of the International Trade Organization (ITO) and the World Trade Organization (WTO): The major differences and similarities. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(1), 143–152.
33. Grimmett, J. J. (2009). Dispute settlement in the World Trade Organization (WTO): An overview (CRS Report No. RL32014). Congressional Research Service. <https://apps.dtic.mil/sti/html/tr/ADA506615/>
34. World Trade Organization. (n.d.). WTO analytical index: WTO Agreement - Article III (DS reports).
https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/ai17_e/wto_agree_art3_jur.pdf.
35. World Trade Organization. (1994, April 15). Marrakesh Agreement Establishing the World Trade Organization.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_00.
36. Staiger, R. W. (2003). A role for the WTO. In K. Basu, H. Horn, L. Román, & J. Shapiro (Eds.), *The Political Economy of International Trade Law*. Cambridge University Press.
37. Barnor, C., Adu-Twumwaah, D., & Osei, P. H. (2015). The role and functions of the International Trade Organization (ITO) and the World Trade

- Organization (WTO): The major differences and similarities. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(1), 143–152.
38. World Trade Organization. (n.d.). WTO analytical index: WTO Agreement - Article III (DS reports).
https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/ai17_e/wto_agree_art3_ju_r.pdf.
39. Citaristi, I. (2022). World Trade Organization - WTO. In *The Europa Directory of International Organizations 2022* (24th ed., pp. 582–591). Routledge.
40. Sacerdoti, G. (2008). WTO law and the "fragmentation" of international law: Specificity, integration, conflicts. In P. L. H. Van den Bossche (Ed.), *The WTO at Ten: The Role of the Dispute Settlement System* (pp. 3–33). Cambridge University Press. <https://www.academia.edu/94008996>.
41. Lewis, M. K. (2023). International trade agreements: Laboratories of innovation or propellers of fragmentation? *Journal of International Economic Law*, 26(1), 110–123.
42. Ось ваші джерела щодо фрагментації міжнародного права, оформлені за стандартами APA 7:
43. Delimatsis, P. (2011). The fragmentation of international trade law. *Journal of World Trade*, 45(1), 87–116.
44. Dadush, U., & Prost, E. D. (2023). Preferential trade agreements, geopolitics, and the fragmentation of world trade. *World Trade Review*, 22(3-4), 333–348.
<https://www.cambridge.org/core/journals/world-trade-review/article/preferential-trade-agreements-geopolitics-and-the-fragmentation-of-world-trade/788BA2CB330A716DC130B75CDB2016E8>
45. Conteduca, F. P., Giglioli, S., & Giordano, C. (2025). Trade fragmentation unveiled: Five facts on the reconfiguration of global, US and EU trade. *Journal of Industrial and Business Economics*.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s40812-024-00337-w>

46. Koskenniemi, M., & Leino, P. (2002). Fragmentation of international law? Postmodern anxieties. *Leiden Journal of International Law*, 15(3), 553–579.
<https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/fragmentation-of-international-law-postmodern-anxieties/76B6A118B51FD0D808FF6AFB9A26B11F>
47. Hafner, G. (2003). Pros and cons ensuing from fragmentation of international law. *Michigan Journal of International Law*, 25(4), 849–863.
https://heinonline.org/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/mjil25§ion=29
48. Dupuy, P. M. (2007). A doctrinal debate in the globalisation era: On the "fragmentation" of international law. *European Journal of Legal Studies*, 1(1), 25–41.
<https://cadmus.eui.eu/bitstreams/ddc4c6a3-c0ca-59c0-8703-0ab8febed564/download>
49. Whalley, J. (1998). Why do countries seek regional trade agreements? In J. A. Frankel (Ed.), *The Regionalization of the World Economy* (pp. 63–90). University of Chicago Press.
<https://www.nber.org/system/files/chapters/c7820/c7820.pdf>
50. World Trade Organization. (2015, July 20). Peru - Additional duty on imports of certain agricultural products: Report of the Appellate Body (WT/DS457/AB/R).
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/457abr_e.pdf
51. Ciuriak, D. (2024). The USMCA review: Whither North American integration? SSRN.
52. Appellate Body. (2008). United States - Final Anti-Dumping Measures on Stainless Steel from Mexico (Report No. WT/DS344/AB/R). World Trade Organization.
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/DS/344ABR.pdf&Open=True>
53. Ahn, D., & Messerlin, P. (2014). United States—Anti-dumping measures on certain shrimp and diamond sawblades from China: Never ending zeroing in

- the WTO? World Trade Review, 13(2), 329–353.
<https://www.cambridge.org/core/journals/world-trade-review/article/united-states-antidumping-measures-on-certain-shrimp-and-diamond-sawblades-from-china-never-ending-zeroing-in-the-wto/834A0BB0C18FA1D88A81FD323C1BB089>
54. Hoekman, B., & Wauters, J. (2011). US compliance with WTO rulings on zeroing in anti-dumping. World Trade Review, 10(1), 107–134.
<https://www.cambridge.org/core/journals/world-trade-review/article/us-compliance-with-wto-rulings-on-zeroing-in-antidumping/BBF293550CA0D2E792852CDAD5E2FBB4>
55. World Trade Organization. (2014, October 23). United States – Subsidies on Upland Cotton: Notification of a mutually agreed solution (WT/DS267/46).
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/DS/267-46.pdf>
56. World Trade Organization. (2001, July 24). United States — Anti-Dumping Measures on Certain Hot-Rolled Steel Products from Japan (WT/DS184/AB/R). Report of the Appellate Body.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds184_e.htm
57. World Trade Organization. (1999, December 14). Korea — Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products (WT/DS98/AB/R). Report of the Appellate Body.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds98_e.htm
58. Kuijper, P. J. (2017). The US attack on the WTO Appellate Body (Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper No. 2017-44). University of Amsterdam.
https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID3076399_code1636539.pdf?abstractid=3076399&mirid=1&type=2
59. Brewster, R. (2018). The Trump Administration and the future of the WTO. Yale Journal of International Law Online, 44, 6–22.

- https://heinonline.org/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/yejloillwo44§ion=3
60. Schoenbaum, T. J. (2023). The Biden Administration's trade policy: Promise and reality. *German Law Journal*, 24(1), 107–123.
https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/64CB634F8B6B56FE14CAB344A828E5F2/S207183222300007Xa.pdf/biden_administrations_trade_policy_promise_and_reality.pdf
61. Sykes, A. O. (2024). The utility of appellate review at the WTO and its optimal structure. *Journal of International Economic Law*, 27(1).
62. Office of the United States Trade Representative. (2025). 2025 Trade Policy Agenda and 2024 Annual Report of the President of the United States on the Trade Agreements Program.
<https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2025/2025%20Trade%20Policy%20Agenda%20WTO%20at%2030%20and%202024%20Annual%20Report%2002282025%20--%20FINAL.pdf>
63. Ministry of Economy, Trade and Industry of Japan. (2022). Column: Trilateral EU-US-Japan Trade Ministers' Meeting.
<https://www.meti.go.jp/english/report/data/2022WTO/pdf/08.pdf>
64. Regulation (EU) 2023/2675 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023 on the protection of the Union and its Member States from economic coercion by third countries. (2023). *Official Journal of the European Union*, L 2023/2675.
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302675
65. World Trade Organization. (2022). Indonesia - Measures Relating to Raw Materials (DS592). Report of the Panel.
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds592_e.htm
66. European Commission. (2018, September 18). European Commission presents comprehensive approach for the modernisation of the World Trade Organisation [Press release].

- https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_18_5786/IP_18_5786_EN.pdf
67. World Trade Organization. (2018, August 27). Australia - Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (WT/DS467/AB/R). Report of the Appellate Body. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds467_e.htm
68. Sambhav, A. (2025). Critical review of the Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (MPIA). SSRN. <https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/5243724.pdf?abstractid=5243724&mirid=1&type=2>
69. Starshinova, O. (2021). Is the MPIA a solution to the WTO Appellate Body crisis? *Journal of World Trade*, 55(5), 787–803. https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2023/04/I.-Olga-STARSHINOVA-Is-the-MPIA-a-Solution-to-the-WTO-Appellate-Body-Crisis_.pdf
70. World Trade Organization. (2020). Multi-party interim appeal arbitration arrangement pursuant to Article 25 of the DSU. file:///C:/Users/User/Downloads/MPIA_text_-_DSB.pdf
71. World Trade Organization. (2022, December 21). Colombia — Anti-Dumping Duties on Frozen Fries from Belgium, Germany and the Netherlands (WT/DS591/ARB25). Award of the Arbitrators. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds591_e.htm
72. Majchrowska, E. (2023). Multiparty interim appeal arbitration (MPIA) and its importance for the reform of the World Trade Organization. *Annals of the Administration and Law*, 23(2), 11–24. <https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com/api/files/view/2284030.pdf>
73. Zhao, R. (2025). The Multi-Party Interim Appeal Arbitration Arrangement (MPIA) as an alternative mechanism for the settlement of trade disputes. *International Law*, 14(1), 45–62.

74. De Andrade, M. (2019). Procedural innovations in the MPIA: A way to strengthen the WTO dispute settlement mechanism. *Questions of International Law*, 65, 81–103. http://www.qil-qdi.org/wp-content/uploads/2020/09/07_WTO-Future_DE-ANDRADE_FIN.pdf
75. De Andrade, M. (2019). Procedural innovations in the MPIA: A way to strengthen the WTO dispute settlement mechanism. *Questions of International Law*, 65, 81–103. http://www.qil-qdi.org/wp-content/uploads/2020/09/07_WTO-Future_DE-ANDRADE_FIN.pdf
76. Yang, Y. (2021). Crisis and reform direction of WTO Appellate Body. In *Proceedings of the 2021 International Conference on Social Science, Education and Humanitarian Research* (pp. 317–321). Atlantis Press. <https://www.atlantis-press.com/article/125960996.pdf>
77. Miyoka, K., & Trehearne, C. (2023). Explaining Japan's decision to join the MPIA: Avoiding the void. *Global Trade and Customs Journal*, 18(7/8), 274–278.
78. World Trade Organization. (2018, August 27). Australia - Certain Measures Concerning Trademarks, Geographical Indications and Other Plain Packaging Requirements Applicable to Tobacco Products and Packaging (WT/DS467/AB/R). Report of the Appellate Body. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds467_e.htm
79. Juszczak, G. (2022). Legitimacy crisis at the World Trade Organisation Appellate Body: Other ways than the MPIA? In J. Chaisse & C. Rodriguez-Chiffelle (Eds.), *European Yearbook of International Economic Law 2022* (pp. 145–168). Springer.
80. Davey, W. J. (2022). WTO dispute settlement: Crown jewel or costume jewelry? *World Trade Review*, 21(3), 291–300. <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/89815692055321EB8662DF7AA6625643/S1474745622000106a.pdf/wto-dispute-settlement-crown-jewel-or-costume-jewelry.pdf>

81. Hao, X. (2024). From paralysis to renewal: Crisis tracing and systemic reform of the WTO dispute settlement mechanism. *Direito Internacional e Globalização Econômica*, 11(2).
<https://revistas.pucsp.br/index.php/DIGE/article/view/71592/476999%208>
82. Van der Loo, G. (2022). Getting the WTO's dispute settlement and negotiating function back on track: Reform proposals and recent developments (Working Paper No. 232). Leuven Centre for Global Governance Studies.
<https://ghum.kuleuven.be/ggs/documents/wp232-vanderloo.pdf>
83. Hoekman, B. M., & Mavroidis, P. C. (2020). To AB or not to AB? Dispute settlement in WTO reform. *Journal of International Economic Law*, 23(3), 703–722.
<https://academic.oup.com/jiel/article-abstract/23/3/1/5900453>
84. Hao, X. (2025). From paralysis to renewal: Crisis tracing and systemic reform of the WTO dispute settlement mechanism. *Revista de Direito Internacional e Globalização Econômica*, 11(2), 45–68.
<https://revistas.pucsp.br/DIGE/article/view/71592>
85. Hunter, R. J., Jr., Lozada, H. R., & Shannon, J. H. (2023). The debate on reforms of the WTO appellate process: A proxy for a more serious discussion of the future of the WTO. SSRN.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4353775
86. Munir, Y. (2024). An in-depth analysis of the evolution of the WTO dispute settlement mechanism: Trends, challenges, and prospects. *Al-Qamar*, 7(1), 125–140.
<https://www.alqamarjournal.net/index.php/alqamar/article/view/1498>
87. Домовленість про правила та процедури вирішення спорів від 15 квітня 1994 року (Додаток 2 до Угоди про заснування Світової організації торгівлі). (1994). База даних «Законодавство України».
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019

88. World Trade Organization. (n.d.). Repertory of Appellate Body reports: General Agreement on Trade in Services (GATS).
https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/repertory_e/g1_e.htm
89. World Trade Organization. (2003, November 26). Japan – Measures affecting the importation of apples: Report of the Appellate Body (WT/DS245/AB/R).
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/DS/245ABR.pdf&Open=True>
90. World Trade Organization. (2004, November 29). United States – Sunset reviews of anti-dumping measures on oil country tubular goods from Argentina: Report of the Appellate Body (WT/DS268/AB/R).
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/DS/268ABR.pdf&Open=True>
91. World Trade Organization. (2000, October 4). Canada — Certain Measures Affecting the Automotive Industry: Notification of a mutually agreed solution (WT/DS139/12, WT/DS142/12).
<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/DS/142-12.pdf>
- Valerie, U. (2025). Efektivitas mekanisme Dispute Settlement Body (DSB) WTO dalam menyelesaikan sengketa perdagangan global pasca krisis Appellate Body. *Studia Legalia: Jurnal Ilmu Hukum*, 1(1), 202-209.
<https://edukastra.com/studia/article/view/57/53>
92. Fajgelbaum, P. D., & Khandelwal, A. K. (2022). The economic impacts of the US–China trade war. *Annual Review of Economics*, 14, 205–228.
<https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-economics-051420-110410>
93. Evenett, S. J. (2005). Can the WTO rise to the challenge of economic development? University of St. Gallen.
<https://www.alexandria.unisg.ch/server/api/core/bitstreams/f3f11376-a83e-4505-b6e6-6aef9acfb68d/content>

94. Guo, S., & Kong, Q. (2024). A holistic approach for WTO dispute settlement mechanism reforms: US demands and the restoration of the Appellate Body. *Asian Journal of WTO & International Health Law and Policy*, 19(1), 173–204.
95. Karpataki, K., Gkioka, P., & Diou, C. (2024). A justifiable investment in artificial intelligence for healthcare: Combining ambition with reality. *Minds and Machines*, 34(2). <https://doi.org/10.1007/s11023-024-09692-y>
96. Bolhuis, M. A., Chen, M. J., & Kett, B. R. (2023). Fragmentation in global trade: Accounting for commodities. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/03/24/Fragmentation-in-Global-Trade-Accounting-for-Commodities-531327>
97. Zhou, F., Wen, H., & Lee, C. C. (2022). Broadband infrastructure and export growth. *Telecommunications Policy*, 46(5), 102347. <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2022.102347>
98. Afonso, A., Alves, J., & Monteiro, S. (2025). Echoes of instability: How geopolitical risks shape government debt holdings. *Economic Change and Restructuring*, 58(2). <https://doi.org/10.1007/s10644-025-09879-y>
99. Bank for International Settlements. (2025). III. The next-generation monetary and financial system (Annual Economic Report). <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2025e3.pdf>
100. Falarti, M. M., & Naqvi, S. F. H. (2024). Eurasia's economic shift: The rise of de-dollarization and the quest for financial autonomy. *Journal of Iran and Central Eurasia Studies*, 6(2), 145–162. https://jices.ut.ac.ir/article_98941.html
101. International Monetary Fund. (2024). IMF DataMapper. <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>
102. Parihar, A. S., & Gupta, G. C. (2024). Examine how political and economic uncertainty influences stock market volatility and investor behaviour. *International Journal of Commerce and Management Research*, 10(3), 34–41. <https://www.researchgate.net/publication/381045586>

103. Cao, M., Duan, K., & Ibrahim, H. (2025). Constraining effects of local government debt on bank loan growth. *Economic Analysis and Policy*, 85, 112–126.
104. Eyo-Udo, N. L., Agho, M. O., Onukwulu, E. C., & Sule, A. K. (2024). Advances in blockchain solutions for secure and efficient cross-border payment systems. *International Journal of Research in Engineering and Science*, 12(5), 45–58.
https://www.researchgate.net/profile/Nsisong-Eyo-Udo/publication/388212335_Advances_in_Blockchain_Solutions_for_Secure_and_Efficient_Cross-Border_Payment_Systems/links/679ff32b4c479b26c9cad139/Advances-in-Blockchain-Solutions-for-Secure-and-Efficient-Cross-Border-Payment-Systems.pdf
105. Sule, A. K., Eyo-Udo, N. L., Onukwulu, E. C., & Agho, M. O. (2024). Implementing blockchain for secure and efficient cross-border payment systems. *International Journal of Research in Engineering and Science*, 12(6), 112-125.
https://www.researchgate.net/profile/Nsisong-Eyo-Udo/publication/388214168_Implementing_Blockchain_for_Secure_and_Efficient_Cross-Border_Payment_Systems/links/67e00851e2c0ea36cd9965e5/Implementing-Blockchain-for-Secure-and-Efficient-Cross-Border-Payment-Systems.pdf
106. Carnahan, D., & Saiegh, S. (2025). Political shocks and asset prices. *Political Science Research and Methods*, 13(1), 1–18.
<https://www.cambridge.org/core/journals/political-science-research-and-methods/article/political-shocks-and-asset-prices/B048728DF843C4807B2F78090A080532>
107. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014, 27 червня).

Ратифікована Законом № 1678-VII від 16 вересня 2014 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

108. Nekhay, O., Delgado, M. C., & Cardenete, M. A. (2021). Does abolishing tariffs in bilateral trade matter for a country's economic growth? The impact of the EU–Ukraine DCFTA. *Europe-Asia Studies*, 73(6), 1081–1103.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2020.1807468>
109. Ostashko, T., Kobuta, I., Olefir, V., & Liashenko, V. (2022). Evaluation of the results and analysis of the impact of the DCFTA with the EU on agricultural trade in Ukraine. *Economy and Forecasting: Scientific E-Journal*, (2), 104–124. <https://ageconsearch.umn.edu/record/330352/>
110. Velut, J. B., Baeza-Breinbauer, D., De Bruijne, M., Dogruel, H., Heron, T., Olivié, I., & Spano, P. (2022). Comparative analysis of trade and sustainable development provisions in free trade agreements. London School of Economics and Political Science.
<https://www.lse.ac.uk/business/consulting/assets/documents/TSD-Final-Report-Feb-2022.pdf>
111. Nedumpara, J. J. (2022). Dispute settlement in international trade agreements: Prospective pathways. *Global Trade and Customs Journal*, 17(7), 282–292.
https://www.researchgate.net/profile/James-Nedumpara/publication/362247332_Dispute_Settlement_in_International_Trade_Agreements_Prospective_Pathways/links/62df730a7782323cf1788ba1/Dispute-Settlement-in-International-Trade-Agreements-Prospective-Pathways.pdf
112. Furculita, C. (2020). FTA dispute settlements mechanisms – alternative fora for trade disputes: The case of CETA and EUJEPa (EUTIP Working Paper No. 01/2020). *European Trade Policy and Investment Law*.
file:///C:/Users/User/Downloads/FURCULITA_EUTIP_WP_2020-3.pdf

113. Dür, A., & Gastinger, M. (2022, October 10). Understanding the role of joint bodies in EU external relations. LSE European Politics and Policy (EUROPP) Blog.
https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/117737/1/europpblog_2022_10_10_understanding_the_role_of_joint_bodies_in_eu_external_relations.pdf
114. Herryani, M. R. T. R., Rahma, I. N., & Albar, M. H. Y. (2025). Evocation of trade disputes through arbitration of the World Trade Organization. *Journal of Social Science and Digital Business*, 5(6).
115. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ, 1947) (1947, 30 жовтня). Вчинена в межах Угоди про заснування Світової організації торгівлі. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text
116. Статут Організації Об'єднаних Націй (1945, 26 червня). Офіційний переклад МЗС України. Набрав чинності для України 24 жовтня 1945 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
117. World Trade Organization. (2019, April 5). Russia – Measures concerning traffic in transit: Report of the Panel (WT/DS512/R). https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/512r_e.pdf
118. Briefing note. Fisheries Subsidies. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc14_e/briefing_notes_e/fisheriessubsidies_e.htm (дата звернення: 26.04.2026).
119. 14th Ministerial Conference. 26 - 29 March 2026, Yaoundé, (Cameroon). World Trade Organization.
URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc14_e/mc14_e.htm (дата звернення: 26.04.2026).
120. Marx, A., Ebert, F., & Hachez, N. (2017). Dispute settlement for labour provisions in EU free trade agreements: Rethinking current approaches. *Politics and Governance*, 5(4), 49–59.
<https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/62384>
121. North American Free Trade Agreement. (1992, December 17). <https://www.italaw.com/sites/default/files/laws/italaw6187%2814%29.pdf>

122. Gagné, G. (2002, November). The NAFTA and the softwood lumber dispute: What kind of Canada-US partnership? (Cahiers de recherche - CEIM).

https://depot.erudit.org/dspace/bitstream/003502dd/1/Cahier_Gagne-2.pdf